UWAGI

NAD RZĄDEM ANGIELSKIM

Y INNE

Dla Wolnego Narodu

użyteczne.

1791.

OMYŁKI DRUKU.

Na karcie 5. *wierſz* 9. Użytkom *czytay* Użytków.
Na karcie 6. *wierſz* 7. ludzi *czytay* ludu.
Na karcie 6., *wierſz* 13. okazyi *czytay* okazy.
Na karcie 9 *wierſz* 13 Ca *czytay* Co.
Na karcie 10. *wierſz* 5. Uważamy *czytay* Uważany.
Na karcie 13. *wierſz* 5. mieſzany *czytay* mięſzanym.
Na karcie 16. *wierſz* 1. wykonaczą *czytay* wykonawcza.
Na karcie 18. *wierſz* 9. towarzyſza *czytay* Towarzyſzka.
Na karcie 21. *wierſz* 4. wykonawcom *czytay* wykonawcem.

Na karcie 22 *wierſz* 20. przypłacyi *czytay* przypłaciły.

Na karcie 26 *wierſz* 8. uztym *czytay* zatym.

Na karcie 27. *wierſz* 9. iaką *czytay* iako.

Na karcie 27. *wierſz* 10. wzaiemne *czytay* w zamiarze

Na karcie 36 *wierſz* 19. ſtalbſze *czytay* ſtallze

Na karcie 41 *wierſz* 6. nową *czytaz* nowo.

Na karcie 46 *wierſz* 2. alba *czytay* albo

Na karcie 46. *wierſz* 3. tory *czytay* ktory.

Na karcie 46. *wierſz* 4. ſzlachetną *czytay* z ſzlachetną.

Na karcie 46. *wierſz* 7. rozdawanictwo *czytay* rozdawnictwo.

Na karcie 49. *wierſz* 8. podobna *czytay* podobną

Na karcie 51 *wierſz* 19. a nie mały *czytay* nie mały.

Na karcie 61. *wierſz* 16. na karcie 9. *czytay* 44.

Na karcie 78. *wierſz* 11. ściągaiący ſię *czytay* ściągaiące ſię.

Na karcie 80. *wierſz* 9. z Dworow *czytay* u Dworow.

Na karcie 83. *wierſz* 20. nie rozpuſzczone *czytay* rozpuſzczone.

Na karcie 88. *wierſz* 3. iękik *czytay* ięzyk.

Na karcie 92. *wierſz* 22. ſzoleńſtwo *czytay* ſzaleńſtwo.

Na karcie 105. *wierſz* 1. zapewnia ſię *czytay* zapewnienia ſię.

Na karcie 106. *wierſz* 3. o pozycze *czytay* o pozyczce.

Na karcie 116 *wierſz* 15. otrzymali *czytay* utrzymali.

OMYŁKI w NOTACH.

W Nocie 4. *wierſz* 2. muſiał *czytay* muſiało.

W Nocie 10. *wierſz* 2. o ſtałości *czytay* o oſtałości.

W Nocie 10. *wierſz* 19. Leona *czytay* Leona dzieſiątego.

W Nocie 18. *wierſz* 13. mi *czytay* ni.

W Nocie 20. *wierſz* 5. mięſzania *czytay* mięſzanina.

W Nocie pod (a) *na karcie* 92. *wierſz* 6. o powinności *czytay* o pomyślności.

Odmiana formy Rządu zbliżył Polak do rowności Stany, ieżeli widzi ieſzcze nierówność ta zkonieczności wypada, wſzelako pod zaręką wyraźną wſpolney pomyślności ieſt przyięta. Uprzedził rozruchy nadzieią możnowładztwo boiaźnią uſpił; podtemi warunkami wolność przyrodzoną poddał Polityce; władzy prawodawczey moc ſtanowienia Praw zachowuiac, wſtrzymał ią względem nie doſkonałych lub wątpliwości podpadaiących. Przygotował zaſa-

dy, mocą których Magiſtratury ogólną tylko wolę Narodu, która ieſt Prawem, nie zaś ſwoią własną przyprowadzać doſkutków będą mogły. Zgoła uſtanowił albo raczey obrał rząd naydoſkonalſzy: gdyż loſem ſnać ſłabości ludzkiey, Rządy przyrównać można do ludzi, żaden ſam przez ſię oſtać ſię nie zdoła, naśladowanie ſłuży w tey mierze dla wſzyſtkich Narodów za powſzechne prawidło.—

Czyli zaś ta rownoważność w władzach Rządowych może ſię zawſze utrzymać, zoſtawmy rozbior tego polityce, ona nam wſkaże pewność tey wagi, w niedoſtatku uroionego związku wſzyſtkich ſpołeczeńſtw, zaręczaiących bezpieczeńſtwo i całość każdego wſzczególności Narodu;

i Trybunału, który (*l'abbé de St. Pierre*) chciał ustanowić.— Lecz podobno polityka prożno do tąd usiłowała wspierać Prawo Narodow na sławnym układzie rownowagi Mocarstw, daremnie kładła na Szalach swoich Europę i Swiat cały i narowni go ustalała; pokąd uznana siła wyższa nie zatwierdzi polityki wagi; zawsze ona ważyć się będzie iuż związkami i zerwaniem onych, iuż krwi wylewem. i kiedy szukamy tey strasżney rownowagi, sama istota wszechmocna trzymać ią będzie wpośrod żywiołów i ciał; My nieprzestaniemy bydź w ruchu bez rzadnym na świecie, ktory ważyć się zawsze rownie będzie pod ręką stałą swego Tworcy.—

Czytałem w Xiążce Francuzkiey przez Anglika wydaney (1) pochwały dawane Rządowi Angielſkiemu, iak o tym rządzie ſądzi Włoch (2) nie odrzeczy będzie podać to pod rożwagę nieparcialnemu czytelnikowi, a dla Polaka który za nowościami ubiegać ſię lubi, może ztąd iaka wyniknie korzyść.

Jeſt rodzay Rządu (mowi Filangieri) ktory nie ieſt ani Monarchiczny, ani Aryſtokra-

(1) *Obſerwations ſur un ouvrage intitule eſsai ſur le droit de Succeſsion au Trone de Pologne Par Mr. Kołłątay. — Varſavie chez Duſour 1789. w notach pod litera Z*

(2) *Gaetano Filangieri Tom I. pag: 142. & ſequen:*

tyczny, ani Demokratyczny. Jest rząd złozony z tych trzech różnych Konstytucyi, y gdy Prawa nieprzepisuią do kładnie reguł y biegu takowemu układowi, staie się takowy Rząd raczey zdrożności pouyżey rzeczonym trzem Rządom właściwyh uczestnikiem, niżeli użytkom ktore o nym towarzyszą. — Trzeba było użyć wielkiey siły rozumowania aby dostrzedz, iż te Państwo iest wystawione naniebezpieczeństwo iemu tylko szczególne; to iest wpadnienia w Despotyzm, a bez przyniesienia naymnieyszego uszczerbku Konstytucyi, oraz poddania się Tyranii rzeczywistey. nie tracac pozoru wolności. Taki iest Rząd Narodu który od wieku prawie zwraca na siebie oczy Europy,

dziśiay zaś zaledwo niegodny politowania, taki iest Rząd w którym Monarcha niemoże nic uczynić bez zezwolenia Narodu, lecz zdradzić go zawsze może, ile razy osądzi tego potrzebę, gdzie żądania ludzi zawsze są przeciwne zdaniom Reprezentantow swoich, gdzie uciemiężenie ciągłe nieinaczy ma sobie lud nadgrodzone, tylko przez czyny śmiechu godne, które za okazyi wolności przyimuie. — Roztrząśniymy zatem Prawidła i reguły które wypływaią z stosunku Praw z naturą tego rodzaiu Rządu, którego zowią Rządem mieszanym mixte i zobaczemy iakimby sposobem prawodastwo mogło poprawić wady i zabieżec złożytom.

Może dam temu rozbiorowi więcey rozciągłości niżby

przynależało, trzeba mi przebaczyć tę wadę z powodu nowości niektórych myśli które dobrze wyłuszczyć iest rzeczą ważną, tak znaczney liczbie Konstytucye różnych bądź słusznie, bądź zdrożnie, daią nazwiska Rządu mieszanego mixte. że nie będę mogł w ogule podać myśli moich.—

Dochodzenie rzeczy wyciągałoby dzieła szczególnego któreby koniecznie musiało bydź rozwlekłym. Roztrząsanie bowiem stosunku Praw z naturą Rządu, nie będąc tylko rozbiorem prawideł i reguł, które daią poznawać Prawodawcy wady Konstytucyi tegoż Rządu, i poprawek które ona przyiąć może; będę mogł niewchodząc w obszerny rozbior szczegułow, przedsięwziąść rzecz w tym roz-

dziale, o wſzyſtkich kſztałtach Rządu w tym rzędzie umieſzczonych. —

Rozumiałem zatym iż powinienem obrocić widoki moie ku rodzaiowi Rządu ktory zdaie ſię bardziey iak wſzelki inny, okazywać w ſobie skład wſzyſtkich, trzech Konſtytucyi umiarkowanych. Do tego to rodzaiu Rządu mogą bydź poniekąd ſtoſowane wſzyſtkie Rządy mieſzane mixte; że zaś podobna Konſtytucya ma doſkonały związek z iednym z Rządow Europy nayznaiomſzym, mogę w tey pracy poiednać rozſądek z doświadczeniem, i połączyć ſiłę rozumowania z widocznością czynow. —

Domyślić ſię można że o Rządzie Wielkiey Brytanii chce mó-

wić zacznimy od ustanowienia Deffinicyi iasney i dokładney.

Nazywam Rządem mieszanym mixte. *ten, w którym moc naywyższa albo raczey moc prawodawcza iest w ręku Narodu reprezentowanego przez Zgromadzenie podzielone na trzy składy czyli ciała; to iest Szlachte lub Patrycyuszow, Reprezentantow ludu* (3) *i Króla, Działanie tey władzy wyciąga ich wspolnego zbiegu. Co zaś do władzy wykonawczey względnie tego co ma związek tak z Prawem Cywilnym, iak z Pra-*

---

(3) *Ci Reprezentanci są obieranemi przez lud do czasu przeznaczonego po upłynieniu którego zastąpieni są przez drugich tymże sposobem, iak pierwsi obranych.*—

wem Narodów, ona iest w ręku Króla Samego, który iest niedependuiącym od tych dwoch władz, w wykonywaniu, (4) Rząd pod takiemi uważamy widokami trzy wady wcielone w Konstytucyą swoią odkrywa, niepodległość w którey się znayduie ten, który wykonywać powinien, względem ciała, składu, które rozkazywać ma; tayny i niebezpieczny wpływ którymieć może Monarcha do zgromadzenia Ciał; nakoniec nie ostałość samey tey Konstytucyi. Prawodawstwo niepowinno iey

(4) Prawo (mówi Blackston) musiał Króla w Anglii uznać za niepodległego i niedependuiącego w wykonywaniu dwoch władz iemu powierzonych; inaczey nic bowiem niebyłoby Monarchicznego w tym Rządzie. Czytay u-

istoty odmieniać, starać się tylko powinno poprawić wady.) *Do wyboru zatym szrodkow zdolnych nazabieżenie szkodliwym skutkom tych trzech wad, używać trzeba wszystkich Prawideł stosownych do związku Praw z naturą tego Rządu; nim iednak zatrudniemy się wynalazkiem leczywa, zapewnieymy się o bytności choroby.—*

W Rządzie (mieszanym mixte.) albo iak sie iuż z Definicyi poprzedniczey Autora wyiaśnia, w składzie troistego Rządu *czyli*

---

go *uwagi nad Prawami Angielskiemi;* Commentaire sur les loix d'Angletterre. *Nadto, bedziem mieli ieszcze sposobność w ciągu tego rozdziału, oo strzdz iakim sposobem Prawo umiał zaradzić złożytowi tey nie podległości, nie niszcząc iey.*

troy-rządzie) *Urzędnik któremu iest zlecona Exekucya Prawa, połacza w ręku swoim wszystkie siły Narodu. Naywyższa władza lub zgromadzenie Reprezętuiące Naywyższą władzę może podług woli swoiey, stanowić prawa, lecz ten który do Exekucyi one przyprowadzić mocen, nietylko iest niepodległym nie dependuiącym, lecz mocnieyszym nawet niżeli naywyższa władza z kąd Prawa wypływaią. Jakimże sposobem uprzedzić iego niedbałość? iakie są srzodki opor czyniące iego przestąpieniom?*

Lud w Demokratycznych, Senat w Arystokratycznych, Monarcha w Monarchicznych rządach, mogą pozbydz się podług woli swoiey urzędnika na

złe używaiącego władzy, pogardzaiącego Prawami, i władaiącego samowolnie życiem i Maiątkiem Obywatelow. Lecz w Rządzie mieszany mixte, *w którym Urzędnik iest Królem, naywyższą władzą zgromadzenie, w którym Król sam iest uważany za ieden z trzech Stanów wspolnie sprawuiących naywyższą władzę, w takowym rządzie przykim Prawo i moc ukarania zachowamy?*

W Anglii Parlament możesz detronizować swego Króla? Król niepowinien żeby sam podpisywać wyrok karżący siebie aby go prawnym uczynił? nie powinien żeby on do skutku go przyprowadzać? nie iest że to maximą nie poruszoną w tym Rządzie że Król iest nieomylny,

że żadna Juryzdykcya na ziemi niemoże mieć Prawa sądzenia go i karania, i że gdyby Parlament miał to Prawo Konstytucya Narodowa zniszczałaby wkrótce, ponieważ władza prawodawcza przywłaszczyłaby sobie Prawa władzy wykonawczey, która iest niedependuiąca przez naturę tego rządu.

Nadto nie iest że to Prawem nie poruszonym, w tym Narodzie, że osoba Króla iest Swięta, choćby dopuścił się czynów Tyrana (5)

Wielbiciele tego Narodu nieprzyznaiąż że Prawo nie przewidziało przypadku gdzie-

---

(5) Blacston, Tom 1. cap. 7. pag. 353. 354 355 dobrze iest wiedzieć że ten sławny Pisarz iest naywiększym wielbicielem Konstytucyi swego Kraiu.

by Król chciał zniszczyć wolność polityczno ludu Angielskiego, i że w takowym przypadku szczególny sposob ratowania się byłby w oburzeniu i powstaniu Narodu? (6)

Dla upoważnienia czynu, wyzuwaiącego Iakuba II. z Korony Angielskiey nienależałoszby się domniemywać że ten Monarcha zrzekł się Tronu uchodząc z Państw swoich, i że dobrowolnie złożył Koronę, ktòrey żadna władza nie mogła Mu odiąć prawnie, pomimo podstempow iego przeciw Konstytucyi, i woyny otwartey, ktòrą wypowiedział wolności Narodu. (7)

Niepodległość czyli nie dependencya w ktòrey się znaydu-

(6) Blacston, ibiet.
(7) Blackston, ibiet.

ię władza wykonawczą względem władzy prawodawczey, iest zatem wadą szczególną tego rodzaiu Rządu: ta wada gruntuie się na prerogatywie, ktòrey znieść niemożnaby bez zniesienia Konstytucyi. Owoż pierwsze złe, ktòrego poprawą zatrudniać się Prawa powinny. —

Drugie złe iest, iak wyżey powiedzieliśmy, wpływ tayny Monarchy, do Zgromadzenia naywyższą władze reprezentuiącego.

W Rządach mieszanych *Krdl dwoistym sposobem wpływa w Zgromadzenia. Uważany iako ieden z trzech ciał, trzech Stanów, ktòre Zgromadzenia składaią, sprawiedliwością iest aby miał władze przeczącą, to iest, Prawo oparcia się wy-*

rokom

rokom dwoch innych Stanów, iuż z powodu że Konstytucya Rządu wyciąga zbiegu iednomyślnego tych trzech Stanow dla działania Władzy prawodawczey; iuż z przyczyny że gdyby te Prawo nienależało do Króla władza wykonawcza mogłaby bydź zniszczona przez władze prawodawczą. która nie znaydowałaby żadney swoiemu wdzieraniusię tamy. Ten pierwszy wpływ iest prawy, iest potrzebny.

Lecz Król, uważany w tych samych Rządach iako szczególny rozdawca wszystkich Urzędow tak Cywilnych iako Woyskowych, zarządzaiący dochodem publicznym, posiada w tedy wszystkie sposoby zakupienia podług woli swoiey większosci zdań, i z Zgromadzenia Reprezentu-

iącego Naród, potrafi uczynić Tłòmacza woli swoiey. Ten to iest wpływ tayny który zniszczyć może wolność ludu nie nadwerężaiąc Konstytucyi, który może uciemiężać Naród, bez zadrżenia ręki uciemiężaiącey.

We wszystkich Rządach boiazń iest towarzyszą nierozdzielna uciemiężaiącego Ieżeli Monarcha w Absolutney Monarchij, chce ścieśnić kaydany ludu swego, ieżeli chce zerwać umowy mocą których wstąpił na Tron, ieżeli chce ciemiężyć Poddanych swoich przez nakłady zbyteczne: ma zawsze przed oczyma zapał ludu który go trwoży, czuię chwieiący się Tron pod nogami swemi, widzi niebezpieczeństwo na które naraża życie swoie.

Lecz w Rządach mieszanych mixte. Król mogący użyć siły Zgromadzenia; aby ciemiężył Naród, może to także wykonywać niemaiąc tyle do trwożenia się pobudek: wie że Zgromadzenie w odpowiedzi zostanie wszystkiego przed Narodem, wie że lud nigdy na Osobę iego nie wywrze zapału swego. Ma zatym iedną sprężynę więcey, a tyleż zawad mniey do uciemiężenia; stanie się zaś łatwo uciemiężaiącym, ieżeli do tey woli połącza talenta potrzebne. Dość natym, byleby nie własną ręką burzył pozór Konstytucyi; byleby poważał Prawa Zgromadzenia, i byleby przestał na kierowaniu niemi; w tedy dopełni zawsze bez nie-

bespieczeństwa to co mu się podoba (8)

Gdyby Jakób II. udał się był do Parlamentu dla przywrócenia Katolickiey Wiary; gdyby dla przywołania iey do Państw swoich, użył był tych samych sprężyn których poprzednicy iego użyli na wywołanie oney; gdyby zamiast naśladowania przykładu Jakóba I. swego Dziada, i Karola I. swego Oyca,

---

(8) Gdy August przywrócił Powagę Senatowi widział dobrze że zamiar iego szczególny powinien był bydź kierowania tym Zgromadzeniem nie zaś osłabienia go. Zaięty aby otoczył mglą Tron na którym siedział, aby ukrył oczom poddanych swoich swoią władzę absolutną niestarał się tylko oto aby okazał się bydź Urzędnikiem Senatu, i wykonywaiącym wyroki iego

miał był politykę Henryka VIII. i Elżbiety; gdyby był umiał, tak iak ci, zrobić Parlament wykonawcom slepym nie tylko woli, ale nawet urzęd Monarchy; gdyby był nietargnął się widocznie na Konstytucyą, nowe wydaiąc Prawa, a dawne niszcząc bez władzy Parlamentu: Korona Angielska nie byłaby przeszła na głowę Xięcia d'Orange i Narod nie powstałby-

---

naywyższe zawsze przez Augusta dyktowane. Daleki od tego aby miał na te Zgromadzenie pogladać iak na tamę swoich zamiarow, i na przewagę swoiey mocy, umiał w nim znaleść podporę swoiey władzy tayney i grunt bezpieczeństwa własnego. Widoczną iest rzeczą że niemasz Despotyzmu okropnieyszego nad ten który się ukrywa pod zasloną wolności. Czytay **Gravina de Romano Imperio.**

był na przeciw ſwemu Krolowi. Partya Kościoła Angielſkiego byłaby ſpaliła Domy niektòrych oſob w Parlamencie zaſiadaiących, i na tym wſzyſtkiemu byłby koniec. Iedno Panowanie Henryka VIII. ieſt dowodem nie zbitym tey Prawdy.

Zaiſte widziemy w ſkutku, czegoż on nie dokazywał za pomocą Parlamentu? Iakiego podeyścia nie użył przeciwko wolności ludu, bezpieczeńſtwu publicznemu, przyzwoitości, obyczaiow, uſzanowaniu należnego Religii? nie rękoż to Parlamentu wyſtawiać on kazał ſzubienice na ktòrych Matki Dziedzicow Tronu przypłaciły śmiercią nieſzczęście ſtania ſię powolnemi miłości nayſzkaradnieyſzego z ludzi? nie rękoż

to Parlamentu zapalać on kazał te stóssy na których naylepsi z poddanych Państwa kończyli dni swoie? Nieparlament że to wydał wyrok że prosta wola Monarchy moc Prawa mieć będzie? (9) wszystkię bluznierstwa Tyrannii niebyłyż przyięte przez Parlament pod panowaniem tego Monarchy za prawidła prawodawstwa? Występki obrażonego Magestatu niestałyż się licznieyszemi i dziwacznieyszemi w zbiorze Praw Angielskich, niżeli kiedyś byli w Prawach Nerona i Tyberyusza? szaleństwo, pospolite Tyrannom panowania nad umysłami rownie iak nad ciałami

(9) Statut 13. Henryka VIII. Rozd. 3.

te ſzaleńſtwo które tak drogo rodzay ludzki przypłacił niebyłoż upoważnione powagą tego Zgromadzenia? nie niemaſz inney różnicy między Dziećmi Tego Monarchy, i Dziećmi wſzyſtkich dziwo tworów którzy zbroczyli krwią Tron na którym ſiedzieli nad te że oſtatni drżąca to dopełniali ręką, co Henryk z naywiękſzą poufałością pod protekcyą do ſkutku przyprowadził Parlamentu. Gdyby inſzego dowodu niebyło ten ieden z Hiſtoryi Wielkiey Brytanii doſtateczny byłby okazać, że w Rządach połączonych tego rodzaiu, Król będzie mogł to zawſze robić co będzie chciał; że będzie mogł ciemiężyć Naród, nienadwerężaiąc Konſtytucyi, i niewyſtawiaiąc na niebeſpieczeńſtwo oſoby ſwoiey; dość

natym byle znał ſztukę ujęcia Zgromadzenia reprezentuiącego naywyżſzą władzę, niezbywa mu na ſpoſobach. Iak zatem odiąć mu użycie tych ſrzodkow nienadwerężaiąc Konſtytucyi? to właściwie ieſt drugim zamiarem prawodawſtwa uważanego w ſtoſunku ſwoim z naturą Rządu.

Nakoniec oſtatnia wada wcielona do Konſtytucyi Rządu zmieſzanego ieſt uſtawiczna walka mocy rozmaitych ciał. dzielących władzę walka trudna do zabieżenia, ktòra nakoniec nieoſtałość Konſtytucyi ſporządza, niebędzie nam trudno przekonać ſię o tey prawdzie.

We wſzyſtkich Rządach świata moc tworzenia, znoſzenia, i odmienienia Praw funda-

mentalnych Państwa, należy do samego Narodu. Ta moc nie iest za tym przyłączona do naywyższey władzy, tylko w tych Rządach w których ta naywyższa władza złożona iest w ręku Narodu całego. W Rządach wz tym gminno-władnych i w Rządach zmieszanych gouvernemens mixtes Naród iest naywyższą władzą, naywyższa zatym władza w tych dwoch rodzaiach Rządu, może odmienić lub przeistoczyć podług woli swoiey Konstytucyą.

Rzadko kiedy wydarza się aby używano tey władzy w Rządach gminowładnych, ponieważ w tych niewalczą siły, widoki, interessa w ciałach dzielących między soba władze. Lecz w Rządach mieszanych mixte.

gdzie też ſame ciała ſą ustawicznie zaięte ubieganiem ſię zwiękſzęnia części władzy ſobie powierzoney. gdzie ciało reprezentuiące naywyżſzą władzę, mogące rozrządzić Konstytucyą ma własne pobudki w iey nadwerężeniu, iuż celem rozciągnienia części władzy którą ma iaką wſzech władnę, bądź wzaiemne ſcieśnienia iey dla przypodobania ſię temu który może nadgrodzić iego członkom offiarę bardzo mało ich koſztuiącą; w Rządach mieſzanych mixte: tego gatunku Konſtytucya nie może bydź nigdy ſtałą, muſi ponoſić uſtawiczne nadwerężenia, ponieważ każde z tych nadwerężeń albo ciału które ie ſporządza, albo iego członkom ieſt użyteczne.

Anglia która mi podała dowody z czynow zasadom moim w tym Rozdziele umieszczonym, udzieliłaby mi ich ieszcze na poparcie tey ostatniey prawdy, gdybym nielękał się bydź nadto rozciągłym. Dosyć mi będzie tę tylko dołączyć uwagę, że Historya tego Narodu iest iż tak rzekę Historyą odmianiego Rządu; że własności duszy Króla, wewszystkich czasach stanowiły własność Konstytucyi; że pod Monarchą słabym niemaiącym zdatności, lub w okolicznościach nieszczęśliwych znayduiącym się dwie Izby zawsze przywłaszczały sobie iaką część władzy Królewskiey; lecz pod Panowaniem Monarchy obrotnego i śmiałego, zawsze część znaczną swoich pre-

rogatyw przedały. Wszakże gdy zastanowiamy się nad Rządem za Poprzedników Karola I. iuż go nie poznaiemy za Jakóba II. obecna tęgość Parlamentu nie iest skutkiem przyczyny gruntowney i trwałey, lecz niektórych przemiiaiących okoliczności Niechno Następca Grzegorza III. odziedziczaiac iego Koronę, odziedzicza także iego talenta, bezcnot iego duszy, niech po panowaniu zakłoconym przez Woyny i rozterki wewnętrzne nastąpi Panowanie pokoiu, aby Monarcha niebył iuż więcey przynaglony obchodzić się słodko z Narodem; by ten nakłonić do podatku na wydatki Woyny wstydliwey przeciwko własnym swoim Dzieciom; niech te wszystkie nakoniec okoliczno-

ści towarzyſzą na Tronie Wielkiey Brytanii Następcy Grzegorza III: a zobaczemy w krotce wſzyſtkie kaydany władzy Królewſkiey na nowo zwalniaiące ſię, Parlament moc ſwoią tracący, a Tron władzę odzyſkuiący. Przypomniymy ſobie co ſię za Kromwela ſtało, i przewagę nagłą którą otrzymał nad Narodem cień tylko Korony położoney na Głowie abſalutnego przywłaſzczyciela 10)

---

(10) Niemożna zapewniać ſię mowi Machiawel o ſtalosci żadnego Państwa, ktoreby nie było albo prawdziwie Monarchiczne, albo prawdziwie Republikanckie; wſzyſtkie inne Rządy pośrzednicze ſą wad pełne, przyczyna tego ieſt proſta bo Państwo Monarchiczne nie ma tylko iedną drogę rozſucia ſię przeyściem do Stanu Republi-

Tę to więc nieostałość trzecią wadę wcieloną do tey Konstytucyi. Prawa znieść usilnie starać się maią.

Gdy teraz zapewniliśmy się o bytności złego, poszukaymy srzodkow temu zaruszaiących.

Powiedzieliśmy że naypierwsza z zdrożności właściwych tey Konstytucyi iest nie podległość w którey się znayduie ten, który ma kazać wykonywać,

---

kanckiego, tak iak te nie ma rownie inney, tylko postąpienia na Rząd Monarchiczny; Państwa zaś pośrzednicze maią dwa sposoby przemienienia Konstytucyi, bądź postąpieniem ku Stanowi Monarchicznemu, bądź z stąpieniem ku Republikanckiemu I z tąd to rodzi się ich nie ostałość Czytay iego Mowe względem odmiany Rzadu Florenckiego ułożona z rozkazu Leona.

względem ciała, które rozkazywać powinno; powiedzieliśmy że ta niedependencya z isioty Konstytucyi wypływa. Prawa, które iey zniszczyć nie mogą niemoglizby ią zwolnieć? mogliby [illegible]ste; lecz tylko iednym sposobem, a to czyniąc różnice władzy wykonawczey od władzy sądowniczey — tłomaczę się.

W Rządzie mieszanym mixte. dobrze uporządkowanym, z istoty Konstytucyi wypada aby Król miał całkowitą władze wykonawczą Praw; nie zaś aby osobiście te władzę w całey swey rozciągłości wykonywał: czyli ta władza wykonywana będzie przez niego samego albo przez drugich Imieniem i pod władzą iego, natura Konstytucyi

natem

na tym niecierpi. Bo w Istocie samey co ia przez drugiego działam Imieniem moim i pod moią powagą, rozumieć należy że działane iest przezemnie samego.

To ustanowiwszy niebędzie się zatym sprzeciwiało naturze tego Rządu aby Krol miał Sądy stałe i nie odmienne; ktore niemaiąc żadney do Osob przywiązaney, lecz obdarzone będąc władzą od niego wypływaiącą, wykonywaliby Imieniem iego władzę sądowniczą. Ieżeli zatym bytność tych Sądow nie niszczy tego Rządu Konstytucyi, toż rozumieć należy o obowiązku włożonym na Monarchę niemożności użycia tey władzy Sądowniczey, tylko przez Urząd tychże Sądów Krol o-

bowiązany używać tych Sądów w wykonywaniu władzy Sądowniczey nic nieutraci z swoich prorogatyw, pokąd ciż Sędziowie uważani będą za tłumaczow woli iego. Władza Sądownicza będąc tym sposobem odłączona od władzy wykonawczey czynem a nie Prawem, nie będzie mogł, mimo zupełną nie podległość ktòrą mu przyznaię Konstytucya Rządu oszukać Prawa, i zarządzać samochętnie życiem, honorem, i maiątkiem Obywatelòw. Wszakże, ieżeli iest nie dependuiącym, ieżeli nikt go do Sądu powołać nie może, ieżeli nie trwa żadna władza Prawa sądzić Kròla mogaca, nie tak się rzecz ma względem Sądow i członkow Sądy składaiących. Wyroki Sądu mogą bydź roztrząsane i zmie-

nione przez Sąd wyżſzy. Obywatel uciemiężony przez Urzędnika ma Prawo oſkarżenia go przed innym Sędzią, i Urzędnik karany bydź może; takowe w doyściu ſprawiedliwości poſtępowanie nieſprzeciwiałoby ſię Konſtytucyi Rządu. Niepodległość nie dependencya Króla nie byłaby zniſzczona. ſcieſniona zoſtałaby tylko celem bezpieczeńſtwa publicznego.

Prawodaſtwo Angielſkie uznało potrzebę tey poprawy, i przyięło ią w czaſie tym w którym Konſtytucye tego Państwa zawierała w ſobie więcey ieſzcze wad niż dziś poſiada, Król częſtokroć ſam ſtanowił wyroki w ſporach między Obywatelami zachodzących; ſamo wykonywanie tego prawa dało natych

miast uczuć okropne skutki z tąd wyniknąć mogące. Ustanowiono zatem że władza Sądownicza sprawowana od tąd będzie Imieniem Króla przez te Trybunały, i że te będą składami wprost Praw (11)

W dalszym czasie odięto ieszcze Królowi Prawo złożenia podług woli swoiey z Urzędu członki tych Trybunałow. Składaiąc tym sposobem w reku Urzędnikow wykonanie władzy Sąowniczey, miano wzamiarze zkrępować niesprawiedliwość i uciemierzenie tego, któremu wykonanie Praw zlecone było; starano się potym uczynić zachowanie tych Praw stalsze i pewnieysze Statut 13. w Rozdziale 2. Gwilchelma III. mówi, że Urzę-

---

(11) Blackston ibid, pag. 387. 388.

dnicy potąd będą ſprawować ſwoy Urząd pokąd go pilnie dopełniać będą, quandiu bene ſe geſſerint, *a niepokąd Krolowi zdawać ſię będzie* Durante beneplacito. (12)

---

(12) *Blackſton ibid*, *Ta uſtawa rownie iak znieſienie Izby* Etoilée Gwiazdziſtey, *zapewniaią poniekąd o panowaniu, i tęgości Praw. Izba ta* Etolée *czyli Sąd! (z tą roznicą względem inſzych Trybunałow które nieuznawali innego Prawa tylko* Prawo poſpolite *albo raczey* pamięcią niezaſiągnione immemoriale *i wyroki Parlamentu) uznawała wyrocznie ſzczególne z Rady Krola wypadłe za Prawa, na których gruntowała wyroki ſwoie. Pokąd ten złożyt trwał w Konſtytucyi Angielſkiey. Prawo mogłoż bydź ſtrożem doſtatecznym niewinności Obywatela?*

Owoż w iaki ſpoſob Prawodawſtwo mogłoby zaradzić pierwſzey wadzie nierozdzielney od Konſtytucyi tego Rządu. Prawodawſtwo Angielſkie nadto niemoże bydź ſtawione względem tego pierwſzego przedrzutu. Lecz czy podaież takież ſame ſzrodki na przeciw dwom drugim wadom októrych mó-wiliśmy?

Jako tamę położyło Prawodawstwo wpływowi taynemu Monarchy do Parlamentow. Użyło w Prawdzie niektórych ſzrodkow do przeſzkodzenia, aby obior członkow ſkładaiących Izbę niżſzą niepadł na oſoby otwarcie przychylne Krolowi. Ogłoſiło za niezdolnych do zaſiadania w tym Zgromadzeniu, wſzyſtkich tych ktory poſiadaią iakikolwiek z Urzędów ktdyck opartzenie zale-

ży od wyboru ſamochętnego Monarchy. Nakoniec wſzyſcy Penſyonaryuſze Krolewſcy ſą od obrania wyłączeni (13) lecz nacoż ſię to przyda? raz wſzedł

---

(13) Blackſton ibid: tom: 1 pag. 251. 252. Niewiem iak może Autor ten w Prawie biegly poglądac na te Uſtawy iako na okopy wolności Narodu niedobyte. Wſzakże co ſię tycze oſob płatnych od Króla, te oſtrożności niemaia mieyſca tylko przeciwko tym którzy ſą na liſcie cywilney umieſzczeni. Gdyż ktożby mogl przeſzkodzić aby niebylo taynie opłacanych? uſunięcie penſyow nie ieſtże węzłem ſilniey połaczaiącym tych z Miniſtrmi ktorzy ie otrzymaią? nakoniec Izba niżſza ieſt zawſze pełna oſob na Urzędach; a te zależą od Monarchy. Nienależące do niego ſą bardzo w maley liczbie w porownaniu z pierwſzemi.

szy do tey Izby niższey, nie sązoni w przypadku spodziewania się i otrzymania Urzędow, lub łask których nie mieli a nadzieia i ambicya niedziałaiąż one nad umysłami mocniey niżeli wdzięczność?

Pozwolmy, co nie iest, że te srzodki mogą zapewnić naywiększą bezstronność w członkach Izby niższey; iakimże sposobem Prawodawstwo Angielskie w strzymało wpływ Monarchy do Izby wyższey, (Parow) do tego Zgromadzenia, którego członki przez swoią niezmienność maią naywiekszy wstęp do deliberacyow? zamiast osłabienia tego wpływu, nie utrzymywałoż go starownie? niedałoż Królowi Prawa czynienia tyle Lordow ile chce?

(14) każdy nowy Lord nie iest że zwiększaiącym liczbę głosow za Krdlem? a Biskupi albo Lordowie Duchowni nie sąż oni kreaturami Dworu (15.) niezwiększaż się na nową liczba onych dwudziestu szesciu głosami? niemasz Monarchy w Europie, któryby miał tyle Urzędow do rozdania, tyle łask do szafunku iak Król Angielski. Prawodawstwo zamiast ściesnienia iego hoyności, uczynilo ią niewyczerpaną. Anglik może się wszystkiego spodziewać od Krdla swego nie od Parlamentu.

---

(14) Blackston ibid. tom. 1. pag. 227.

(15) Król sam ma Prawo nominawania do wszystkich Biskupstw Blackston ibid. pag, 405. 406.

Porzućmy zatym Prawodawstwo Angielskie, ponieważ niepodaie nam na tę wadę Konstytucyi swoiey, żadnego przyzwoitego srzodka, przestańmy na poddaniu iednego, który zdaie się nam bydź naylepszy, z powodu tego że iest prosty i do wykonania łatwy.

W Rodzaiu takowego Rządu niemożna odmowić Królowi mocy nominowania do wszystkich Urzędow tak Woyskowych iako i Cywilnych; iest to Prawo wypływaiące z Konstytucyi samey, od którey on otrzymał całą władzę wykonawczą, względem tego, co się tycze Prawa Cywilnego rownie iak i Prawa Narodów. Wiemy że bardzo mały zpływa uzytek w Polszcze i w Szwecyi z zmnieyszenia w tey mierze prerogatywy

Krolewſkiey. A zatym nietrzeba myśleć o znieſieniu albo ściſnieniu Prawa, które Konſtytucya ſama Rządu czyni nierozdzielnym od Korony; powtarzam bowiem, Prawodawſtwo nie powinno niemoże nawet zniſzczać Konſtytucyi. zatrudniać ſię ma tylko iey wad poprawieniem. Zoſtawmy zatem Królowi wolność rozrządzenia wſzyſtkiemi Urzędami od dwoiſtey władzy wykonawczey która iemu ieſt powierzona zawiſłemi; uſiłuymy tylko przeważać wpływ który mogła by mu dać ta prerogatywa, zapewmiaiąc mu inne Prawa u Zgromadzeniu reprezentuiącym naywyżſzą władzę. Trzeba aby to Zgromadzenie zachowało rodzay ſzczodroty ſobiewłaſciwey. Iako nay-

wyżſze, może ſamo rozrządzać członkami władzy naywyżſzey. Naprzykład co bydź może bardziey obcego Prawom Krola Angielſkiego, iak władza kreowania Lordow Duchownych y Swieckich? Ci Lordowie nie ſąż oni członkami naywyżſzey władzy? a Król niebędąc naywyżſzą władzą przez naturę Rządu możeſz to innym udzielać czego ſam nie ma?

Nie ieſt że to ofiara zdrożna i niebeſpieczna którą władza prawodawca uczyniła dla władzy wykonawczey? nie ieſt że to ſpoſob wyzucia ludu z iego Trybunow aby z nich wykretnych zrobić poſługaczow Korony? czy nie należy na prawidło Konſtytucyi wolney poglądać iako nazawſze utraco-

ne, kiedy władza wykonawcza stwarza część nayświetnieyszą prawodawczey? wypada zatym, że co by się miało zprzeciwiać Konstytucyi, z istoty raczey Zgromadzenia reprezentuiącego naywyższą Władzę wynika, aby toż Zgromadzenie miało Prawa dania iey świetności, przypuszczaiąc do łona swego ludzi, którzyby tam mieścić się byli godni; trzeba aby toż Zgromadzenie miało moc sobie właściwą udzielenia Obywatelowi, znakomitemu wielkiemi czynami i usługami dla Oyczyzny, Prawa zasiadania w Izbie wyższey lub czynienia go członkiem wieczystym Izby niższey, trzeba aby Dyplommata Szlachectwa zamiast coby miały bydź wydawanemi od Monarchy, stały się znakami dobrodzieystw. Które

też świetne Zgromadzenie przeznaczy cnotom alba gorliwości tego, tóry powstanie w obradach Szlachetną wolnością przeciwko niesprawiedliwym zamiarom Korony; trzeba aby rozdawanictwo wszystkich honorow należało szczegolnie do Zgromadzenia, toż samo rozumieć się ma o nadgrodach na oppinii ugruntowanych, częstokroć podchlebnieyszych i bardziey ubieganych w Narodzie wolnym, niżeli są Urzędy przekupne które daie Monarcha i ktòre tym samym cechą Poddaństwa są oznaczone. Trzeba żeby toż Zromadzenie między inszemi Prawami miało wyłączenia członkow ktòreby się mu stały podeyrzanemi; aby to wyłączenie czyniło zawsze tego kto-

ry na ni ezaſłużył nie godnym uſług Oyczyzny. i nawet poſiadania żadnego z Urzędów ktoreby mògł otrzymać od Krola; aby liczba tych była zmnieyſzona ile możności Prawami; żeby dla działania tey władzy Parlamentowey, co ſię tycze nadgrody albo ukarania iego członków. doſtateczna była zgoda dwoch ciał ſkładaiących dwie Izby pomimo odmowienie Krola upoważnienia czynow tych Izb; (16) niechay ſię nakoniec Prawodawſtwo nie tylko ſtara zabiedz przekupſtwu w członkach

---

(16) To niebędzie ſprzeciwiało ſię Konſtytucyi nie idzie tu bowiem o działanie władzy prawodawczey, do ktòrey udział Krol mieć powinien, iako iedno z trzech ciał ſkładaiących Zgromadzenie.

tego świetnego Zgromadzenia, lecz niech usilność swoią w tey mierze rozciągnie ieszcze i do wybiercow tychże członków; i niech przez Edukacyą nadgrody. honory. pracuie do wydoskonalenia obyczaiow. do ożywienia w sercu Obywatelow miłości sławy. zawsze złączoney z Duchem miłości Oyczyzny. Kiedy ci niebędą iuż więcey bezczelną przedaż czynić zdań swoich, kiedy przestaną iuż przedawać wolności własney Reprezentantom swoim, kiedy zasługa sama da prawdziwy powod do Elekcyi: kiedy Prawo aby zapewnić się o bezstronności, tey Elekcyi, wyłączy zciała wybiercow niedostatek, zawsze o przekupstwo po-

deyrzany

deyrzany; (17) w tedy cnota wſparta nadzieią boiaźń i obyczaie zwrocą ſtale większość głoſow do intereſsu publicznego, w tedy Narod Iſtotnie ſtanie ſię wolnym i będzie wierzył że nim ieſt; w tedy dopiero widzieć ſię da że ieſt rzeczą podobną, aby mieyſce ſkładu Dworakow zoſtapiło Zgromadzenie Obywatelow. Tym, i innemi ſzrzod-

D

---

(17) *Podług Prawa uſtanowionego przez Henryka VI. Obywatele aby mogli bydź przypuſzczeni do wotowania w Elekcyach Reprezentantow muſzą poſiadać kawał ziemie dwoch funtow ſzterlingow intratu przynoſzą; ey kto zna ſtan obecny Anglii wie że 20. funtow ſzterlingow niewyſtarczaią w tym Kraiu, aby zaſłonić od niedoſtatku partykularnego Obywatela:*

kami położywszy tame wpływowi, których Monarcha mogłby mieć w takowym rodzaiu Rządow do deliberacyow Zgromadzenia reprezentuiącego naywyższą władzę; prawodawca powinien obrocić baczność swoią na ostatnią wadę tychże samych Rządow, to iest na nieostałość Konstytucyi.

Powiedzieliśmy że władza zmienienia albo przeistoczenia Praw fundamentalnych stanowiących Konstytucyą, niemoże bydź odięta Zgromadzeniu. bez zniszczenia samey natury Rządu. Trzeba zatym starać się usilnie użycie tey władzy uczynić trudne, do czego doyść można stanowiącże gdy będzie szło o nadwerężenie zniesienie, lub tworzenie Prawa fundamentalnego aby swiękzość głosow niebyła do-

starczaiąca na dopuſzczenie nowości którą zapowiedziano by wprowadzać lecz żeby ſama iednogłoſność czynić mogła tę nowość ważną i prawą. Ten ſrzodek nieodiąłby Zgromadzeniu Prawa którego one utracić nigdy niemoże; lecz zabezpieczyłby przynaymniey Konſtytucyą od przemian uſtawicznych w niebezpieczeńſtwo ią podaiących. Jeſt rzecza bez wątpienia trudna połaczyć te wſzyſtkę wolę ſzczególne w iedną wolę ogólną, i to w iednym tylko ma zdarzać ſię przypadku kiedy korzyści wypływać mogace z nowości zapowiedzianey ſą nadtą widoczne. aby oniemi ty budź przez wſzystkich uznane. i nadto ogólne. aby nie zastanowiły chęci wſzystkich, wtedy Konstytucya

D 2

zamiast nadwerężenia nowy stopień udoskonalenia otrzymuie. Otoż iedyna okoliczność w którey liberum veto staie się Rzeczy-pospolitey użyteczne (18)

Takie są srzodki które mądre prawodawstwo mogłoby na-

---

(18) Aby zapewnić moc i trwałość tego ustanowienia należałoby wprowadzić nową formę przysięgi przez którą każdy członek Parlamentu za otwarciem zgromadzeń swoich przyrzekł by nieprzystawać nigdy na to wszystko coby się mogło ściągać do odwołania tego Prawa; trzebaby sporządzić mały zbior Praw prawdziwie fundamentalnych, któryby oznaczał naturę Konstytucyi, Prawa i granice władzy każdego ciała, i żadnemu nie podpadał Tłómaczeniu mi oboiętności niemieściłuby się w tym zbiorze tylko prawdziwe Prawa fundamentalne, a nie te którym dano zdrożnie to nazwisko

opor ſtawić wadom wcielonym do tego rodzaiu Konſtytucyi, i takie ſą prawidła z ſtoſunku Prawa z naturą tego Rządu (19) rozumiem że ie doſtatecznie wy-

(19) Niemowiłem tu o Prawie wkładania nowych podatkow, natura ſama Koſtytucyi daie te Prawo Zgròmadzeniu reprezentuiącemu naywyżſzą władzą i niemożnaby go mu odiąć bez znieſienia tey Konſtytucyi. Lecz łatwo ieſt doſtrzedz z tego, co ſie powiedziało, że ten puklerz wolności w Rządach mieſzanych, będzie nieużyte znypadku, gdy mądre Prawodawſtwo niepoprawi wſzyſtkich wad wſkazanych Stan obecny podatkow w Anglii ieſt tego niezbitym dowodem. Coż oto ma dbać Krol że ſam niemoże nowych nakładać podatkow na poddanych ſwoich, gdy ma łatwość czynienia, tego przez ſrzodek Parlamentu, tyle razy, i tylu ſpoſobami, ile tych potrzeba wyciągać będzie.

łuſzczyłem: lecz czy niemam że iuż zakończyć moich uwag z oſwiadczeniem żalu z mało okazanego uſzanowania dla Narodu który bardziey iak żaden inny ma Prawo do ſzacunku ludzkości?

Nie. Philozofowie Europy, poważani Anglikowie, niepoglądaycie zagniewanym okiem na wolność z którą Człowiek wielbiący was, śmie, mowić, o rządzie waſzym; odkrywaiąc Wam choroby które byt waſz chcą niſzczyć, zdrowia tylko waſzego pragne.

Wy coście oświecili i zadziwili Europe przez odkrycia i wynalazki w każdym Rodzaiu do nayżwyżſzego doſkonałości stopnia poſunięte, rumienciesię że w tymże ſamym czaſie nayſrubſzą

mgłą całe Wafze okryte Prawodawstwo. Złożone z tego co dzicz nad dziadow Wafzych miała nayzdroznieyfzego, co starożytny układ feudalności miał naybardziey obcym i nayprzeciwnieyfzym wolności; zbior dziwotworny tylu zwyczaiow i nawyknień ktòrych początek Wam nieznany; z tylu Praw nowych; dawnym przeciwnych; z tylu wyrokow Trybunałow moc Prawa maiących, z ufianowień użytecznych, i ukazow fzkodliwych; ze złego i ufkazanego nań leczywa, z niepodległości zaftępow i z podpor Defpotyzmu; podobne prawodawftwo mogłożby znifzczyć wady Rządu Wafzego, i zagruntować wolność wafzą na niewzrufzoney pofadzie?

Poświęcćcie aby raz temu wielkiemu dziełu całą siłę waszego geniuszu; utworzcie nowy układ Praw w którym by wady Konstytucyi Waszey zniesione, Prawa Koronie i Parlamentowi należne wskazane; złożyły. zadawnione każdego Rodzaiu zatarte zostały: daycie mu tę iednakość prawideł i zamiarow, którey mieć niezdoła prawodawstwo złożone w ciągu tak wielkiey liczby wieków: i wporządek rozmaitych obbiegow Rządu często przeistaczanego, nieudoskonalonego nigdy; niechay te prawodawstwo przywoła do Oyczyzny Waszey tę cnotę bez którey niemoże bydź w niey wolności, obyczaie bez których niemasz Patryotyzmu, edukacyą bez którey niemasz o-

łyczaiow; w nadgrodę zaś gorliwość każdego Obywatela, karząc zwodnictwo i intrygi Dworu, czyniąc nakoniec nieprzyiętliwemi przekupstwa przez interes i cnotę członki Parlamentow, niechay wolność gruntowną i stałą, namieysce tey burzliwey swey woli, ktorey nierząd i despotyzm iest zawsze skutkiem, stanowi: usiłuycie tylko, a zapał ktorym tchniecie ku dobru publicznemu, złączony z głębokim przeniknieniem waszego Geniuszu uczyni Wam te odkrycie łatwym; usiłuycie pogodzić wzbiorze Praw Waszych In Codice, Wolność, pokoy, rozsądek; wtedy dopiero nic iuż dodać do Pamiętnikow Dzieł sławy Waszey niepozostanie (20)

(20) Nauka Prawa w Anglii składa się 1mo. z Prawa Pospolitego

Mowi Autor w Nocie pod litera Z obſervations ſur un ouvrage intitulé Eſsay ſur le droit de Succeſsion &c: &c: *za Rądem Angielſkim.*

Iak częſtey Miniſtrowie w „ Anglii podpadaią zmianie? w „ iakiey trwodze w czaſie oſia- „ dania Miniſteriow, w czaſie „ Urzędowania ſwego, zoſtaią

---

ieſt to Mieſzania Praw Angiel- ſko - Saſkich z Duńſkiemi ze bra- nych przez Eduwarda Spowiedni- ka a przez Gwilhelma zwycięzce po- większonych. 2. z Decyzyi Parlamen- towych *pod Imieniem* Statutow *zna- nych* 3. z Prawa ſzczególnego *to ieſt* z Pryewileiow Miaſta 4. z Praw Cu- dzoziemſkich 5. *z Praw* Woyſkowych. *które nie ſą w Exekucyi tylko podczas Woyny* 6. z Prawa Rzymſkiego. *któ- rym ſię Sądzą w Sądach Admiralicyi*

„ względem Ludu którego o-
„ czy maią na siebie obrócone?
„ z iaką skrupulatną surowo-
„ ścią wymagaią od nich zda-
„ nia sprawy z czynności? z te-
„ go wnosi iż pomiar doskona-
„ ły wzięty bydź może o wła-
„ dzy w Anglii wykonawczey.

Może nie wątpliwie, lecz nie inny. tylko że ta dotąd iest w Anglii absolutną. O to ten smutny wypada czynić wniosek na dowodach ugruntowany. że pomimo tych pozornych ostrożności. to wszelako Ministro-

---

7. z Prawa Duchownego które zklada Prawo Duchowieństwa, w tym wszystkim co się niesprzeciwia władzy Królewskiey, i Prawom Państwa. z tego sądzić można iż Prawa Angielskie nieustępuią w nieładzie ani wieloliczności Prawom innych Państw Europy.

wie robią co im ſię podoba, co oſobiſtym Ich zamiarom lub woli Króla dogadza, mniey baczni częſtokroć na dobro właściwe Kraiu. Swieży przykład ieſt tego dowodem. Na co przydatne było uzbraianie ſię Anglii na morzu podczas oſtatniey Woyny Porty z Moſkwą, z takiem Narodu Angielſkiego uciſnieżeniem przedſiewzięte? dla utrzymania, mniemaney niby rownowagi w Europie? dogadzałoż to woli Narodu? potrzebom Iego? miliony daremnie ztracono, zamiar chibiony. Oczakow przy Moſkwie utrymany - powaga nawet Narodu Angielſkiego obrażona, ktoregomedyacyą Dwor Peterzburſki odrzucił. Wſzelako Explikacya Miniſtra w Parla-

mencie wſzyſtko zwycięża; czyniona z wydatkow do pięciu milionow ſiedmiukroć ſto tyſięcy funtow ſzterlingow a dwa kroć dwadzieścia milionow ſto Dwadzieścia tyſięcy złotych Polſkich wynoſzących. w ktòrą Expens i ſekretna Zagraniczna co ią wyiawić niemożna wprowadzona. (mimo mocne zarzuty że fałſzywie podana) przez Izbu przyięta; nie dowodziſz wielkiego wpływu do obrad. albo raczey abſolutnego Rządu Miniſtra? niewſpieraż to uwag na karcie 9. dzieła tego umieſzczonych. do ktòrych odſyłamy Czytelnika, pod punktem zaczynaiącym ſię w tych ſłowach: nie ieſtże to offiara zdrożna i niebezpieczna &c: &c:

Z KONSTYTUCYI
FRANCUZKIEY

NIEKTORE WYIĘTE PUNKTA, DLA NARODOW WOLNYCH UZYTECZNE.

Pan La Rive Konſtytucyą Francuzką chwaląc tak ſię tłomaczy. Kartezyuſz mówił daycie mi
„ materyą i ruch, a ia Wam świat
„ ſtworzę, ia zaś Wam mówię day-
„ cie mi ludzi i francuzką Konſty-
„ tucyą, a ia ſtworzę Narod. O-
„ bok tych ſłow położyć zdania
„ nie których ſławnych tego wieku
„ piſarzow przepowiadaiących, że
„ gdyby kiedykolwiek przyſzła

„ myśl Francuzom dążyć do takiey
„ wolności iaką Atenczykowie
„ mieli, zginąłby ten Naród, gdyż
„ w niey utrzymać się niezdoła, ta
„ myśl wsparta dotąd skutkiem i
„ dowodami, pierwsze założenie o-
„ słabia. Bądźmy uważnieyszemi
„ w dawaniu pochwał przed wcze-
„ śnych które nic nieznaczą, albo
„ które z suppozycyi do wykonu-
„ nia niepodobney, pochwałę rze-
„ czy stanowią Możnaby równie
„ powiedzieć daycie mi cnotliwych
„ ludzi, a ia się bez Praw obeydę co
„ że iest rzeczą nie podobną nie
„ przywięzuymy się zatym tak sle-
„ po do Konstytucyi Francuzkiey,
„ abyśmy wszystko z niey brać mie-
„ li; zważmy raczey bez stronnie,
„ czyby następne z niey wyięte pun-
„ kta, nie były nam dogodne, które
„ stosuiąc do Praw naszych uyrze-
„ my w tych niedokładność, lub

przepo-

„ przepomnienie może nader waż-
„ nych prawideł.

Z Tytułu 1. Konstytucyi Francuzkiey zasady gruntowe i zaręczone przez Konstytucyą Wszelkie Kontrybucye między Obywatelow rowno i w proporcyą ich maiatku rozłożone będą. (*Prawo chwalebn Polacy by ie uchwalić i za wzor w podatkowaniu mieć powinni, Proiekt z szacunku Dymu stanowiący Korkwacyą podatku dziesiątego grosza, daleki od tey żądaney proporcyi, z ziarna czyli z wysiewu bardziey nas zbliża do rowności w podatkowaniu.*)

Z ROZDZIAŁU I.

O Zgromadzeniu Narodowym, Prawodawczym.

C Z Ę S C III.

Zgromadzenia Elektorow, Wybor Reprezentantow.

Wybrani w każdym Departamencie Elektorowie zgromadzą się dla

E

obrania Reprezentantow w tey liczbie, iaka ich Departamentowi iest zostawiona, tudzież zastępcow w trzeciey liczbie, do liczby Reprezentantow. Ci Reprezentanci i Zastępcy, będą obierani większością głosow. (*w przypadku śmierci Posła, wysłania za granicę lub postępienia myśmy o Zastępcach nie wspomnieli.*)

Wszelako następuiące Osoby obowiązane będą wybierać sobie, iedno z tego dwoyga, albo zostać na swoich Urzędach, albo złożywszy one, podawać się na Reprezentantow Narodu. Takiemi są Ministrowie, i inni Urzędnicy Władzy wykonawczey, podlegli zmianie od woli; Kommissarze Skarbu Narodowego, Poborcy i Exaktorowie podatkow Ziemiańskich, przełożeni nad wybieraniem i urządzeniem podatkow pobocznych, nakoniec ci wszyscy którzy pod iakimkolwiek badź nazwiskiem przywiązani są do funkcyi

Nadwornych Krolewſkich. Sprawowanie funkcyi municypalnych, adminiſtracyinych, i Sądowniczych, nie będzie ſię mogło zgodzić z funkcyą Reprezentanta Narodu, przez cały przeciąg Prawodaſtwa: (*o tym Prawie użytecznym zupełnie u nas zapomniono.*)

CZĘSC IV.

Skład i urządzenie Zgromadzeń pierwſzych i Elektoralnych.

W żadnym przypadku i pod żadnym pozorem nie będzie mogł Krol, ani żaden z mianowanych przez niego Urzędnikow, wdawać ſię w rozpoznanie ſporow zachodzących, co do regularności zwołania zgromadzeń co do ich zbioru, co do kſztaltu Elekcyi, ani nawet co do Praw Politycznych Obywatelſkich, (*tey oſtrożności, nie widać w Prawie naſzym.*)

CZĘSC V.

O zeyściu się Reprezentantow wskład Zgromodzenia Prawodawczego.

Wszyscy razem Reprezentanci wykonaią przysięgę wolnie żyć, albo umirać (*w wolnych Narodach warte naśladowania Prawo:*)

Osoby Reprezentantow Narodu są nie tykalne, żadna z nich nie może podpadać indagacyom, skargom, i Sądowi. W żadnym czasie Uża to, co w ciągu sprawowania Urzędu Reprezentanta mowić, pisać, albo czynić będzie. Wszakże w występku kryminalnym mogą bydź Imani na gorącym uczynku, albo na mocy aresztuiącego wyroku; lecz w takim razie ciało Prawodawcze na tych miast uwiadomione bydź powinno; a popieranie sprawy nie będzie daley czynione, aż poki ciało Prawodawcze nie uzna,

iż ma mieyſce zaſkarżenie: Samowładność ieſt iedna, nierozdzielna, nieſkazitelna, i należy do Narodu; żadna część ludu, żadna Oſoba ſzczególna, nie może ſobie wykonywania oney przywłaſzczać (*To Prawo w Wolnych Narodach powinno by bydź złotemi literami wyryte, i w Izbie Prawodawczey zawſze widzialne.*)

ROZDZIAŁ II.

O doſtoyności Krolewſkiey Regencyi, i Miniſtrach.

CZĘSC I.

O doſtoyności Krolewſkiey i Krola.

Nie maſz wyżſzey Władzy nad Władzę Prawa, Krol nie rządzi tylko przez Prawo, i tylko w Imie Prawa domagać ſię może poſłuſzeńſtwa. Jeżeliby Krol po z wołaniu ciała Pra-

wodawczego, wzbraniał się wykonać przysięgę, lub wykonawszy odwołał ią tedy uznany będzie, że złożył dostoyność Krolewską. Jeżeliby Krol stanął na czele Woyska i obrocił siły iego przeciw Narodowi, albo ieżeliby nie oparł się przez Akt uroczysty przeciw takowemu przedsięwzięciu Imieniem iego wykonywanemu, tedy uznany będzie, że złożył dostoyność Krolewską. Krol oddalaiący się z Kraiu, a wezwany nazad przez Proklamacyą ciała Prawodawczego nie powracaiący do Kraiu, będzie uznany, iż złożył dostoyność Krolewską. Po złożeniu dostoyności Krolewskiey czy to wyraźnie, czy to z mocy Prawa, Krol zostanie w rzędzie Obywatelow i wtedy zarowno z niemi może bydź pociąganym do Sądu i sądzonym, za wszelkie sprawy po zaszłym złożeniu nastąpione. Dobra szczególne ktore Krol posia-

da przy swoim wstępie na Tron są nieodzownie wcielonemi do Dobr Narodowych: Rozrządzać może temi Dobrami Krol, ktore szczególnym Prawem nabywa, a ieśliby niemi nierozrządził, tedy te rownie po iego Panowaniu do Dobr Narodowych przyłączonemi zostaną. Narod opatruie świetność Tronu przez listę Cywilną, którey ciało Prawodawcze przy każdym wstępie na Tron, oznaczy summę na iedno całe panowanie. Krol wyznaczy Administratora listy Cywilney, ktory sprawować będzie sądownicze czynności Krolewskie, a przeciwko ktoremu wymierzone będą osobiście processa Wierzycielow listy Cywilney, tudzież wszelkie ferowane, i wykonywane wyroki.

CZĘŚC II.

O Regencyi.

Dopoki Regent nie rozpocznie sprawowania funkcyi swoiey dopoty sankcyonowanie Praw w zawieszeniu zostanie, Ministrowie zaś pod odpowiedzialnością ciągle odbywać będą wszelkie czynny Władzy wykonawczey. Jak tylko Regent wykona przysięgę ciało Prawodawcze udeterminuie pensyą iego; ktora nie będzie mogła bydź w całym ciągu Regencyi odmieniona. Następca Tronu nie może wyiechać z Krolestwa bez wyroku ciała Prawodawczego i zezwolenia Krola, a w przypadku gdyby wyiechał a zwołany przez Proclamacyą ciała Prawodawczego niechciał powrocić, tym samym będzie uznany, iż złożył Prawo swoie iakie miał do następstwa Tronu.

CZĘSC III.

O Miniſtrach.

Miniſtrowie ſą w odpowiedzi za wſzelkie przeſtępſtwa popełnione przeciwko bezpieczeńſtwu Narodowemu, i Konſtytucyi; za wſzelkie targnienie ſię na własność i wolność osobiſtą, za wſzelkie rozproſzenie ſumm wyznaczonych na wydatki ich Departamentow. Miniſtrowie obowiązani ſą co rok przy otwarciu Seſsyi podawać ciału Prawodawczemu Tabellę wydatkow ich Departamentow, tudzież zdawać rachunek z użycia ſumm na ten koniec wyznaczonych, także okazać wady iakie wcisnąć ſię mogły, do rozmaitych części Rządu. Zaden Miniſter będący, lub były na Urzędzie, nie może bydź do Sądu kryminalnie pociągany, za czynności

ſwoiey Adminiſtracyi, chyba za wyrokiem ciała Prawodawczego.

ROZDZIAŁ III.

O ſprawowaniu Władzy Prawodawczey.

CZĘSC I.

Władza i powinności Zgromadzenia Prawodawczego.

Uſtanowić przepiſy według ktorych wſzelkie znaki honorowe i ozdoby tylko oſobiſte maią bydź oddawane tym ktorzy Kraiowi przyſługę iaką uczynili.

Władza wykonawcza nie może nakazać przechodu lub oſadzenia żadney części Woyſka w odległości na 30. tyſięcy ſążni od ciała Prawodawczego: chyba za żądaniem i pozwoleniem iego.

CZĘSC II.

Odbywanie Sessyow i sposob deliberacyi.

Ciało Prawodawcze może iednak w każdym przypadku, zamienić się w Deputacyą generalną: Pięćdziesiąt członkow będą mieli Prawo iey żądać, podczas takowey Deputacyi Arbitrowie wyniydą, krzesło Prezydenta zostanie próżne, porządek będzie przez Vice-Prezydenta otrzymywany, Dekret nie może bydź ogłoszony tylko na Sessyi publiczney. Każdy Proiekt do Prawa, wzięty do roztrząśnienia, kiedy po trzykrotnym przeczytaniu odrzuconym zostanie, nie bedzie mogł bydź znowu podczas tego samego Prawodawstwa wprowadzonym. Gdy trzy następne iedno po drugim Prawodawstwa zgodzą się na

żądanie odmiany iakiego Artykułu Konſtytucyi, tedy czwarte Prawodawſtwo mieć będzie Prawo deliberować nad poprawami przez nie żądanemi, a Posłowie trzech pierwſzych Prawodawſtw, nie będą obranemi na takie czwarte Prawodawſtwo, Wyznaczeni Posłowie do Zgromadzenia rewizyinego Konſtytucyi, ſkończą funkcyą ſwoią i opuſzczą to Zgromadzenie, ſkoro tylko rewizya dopełniona będzie; Wſzyſcy zaś przyſięgną, iż tylko te Artykuły Konſtytucyi roztrząſać będą, ktore przez trzy Prawodawſtwa poprzednicze zaſkarżone zostały. Wſtęp do każdego oſtatecznego Dekretu oznaczać będzie *1mo* Daty Seſsyow na których zaſzły proiektow czytania. *2do.* Wyrok przez który uchwalono zostało po trzecim czytaniu, przyſtąpić do wydania oſtateczney decyzyi. Krol odmowi ſwoią Sankcyą Dekretom, ktorych wſtęp

nie będzie miał zachowaney formalności powyżey wzmiankowaney; gdyby zaś Dekret został sankcyonowanym, wtedy Ministrowie nie będą mogli, na niego pieczęci przyłożyć, ani go ogłosić, a odpowiedzialność ich w tey mierze sześć lat trwać będzie.

Z pod tego iednak urządzenia wyięte są Dekreta prędkości wymagaiące, i ktore za takie przez ciało Prawodawcze uznane i ogłoszone poprzedniczo zostaną; te iednak będą mogły bydź modifikowane, lub odwołane w ciągu tegoż samego Prawodawstwa.

CZĘSC III.

O Sankcyi Krolewskiey.

Nie podlegaia Sankcyi wszelkie uchwały ciała Prawodawczego tyczącesie, ustanowienia iego w Zgro-

madzenie deliberuiące; Policyi iego wewnętrzney, rozpoznawania ważności członkow iego przytomnych; zaleceń członkom nie przytomnym; zwołania Zgromadzeń pierwszych opoźniaiących się, sprawowania Policyi Konstytucyiney względem Administratorów, trudności bądź względem obierania, bądź względem ważności wyborów. Nie podlegaią także sankcyi, uchwały ściągaiącey się, do odpowiedzialności Ministrów: iako też wszelkie Dekreta stanowiące oskarżenia.

Dekreta ciała Prawodawczego ściągaiące się do stanowienia, przedłużenia, i wybierania podatkow będą mieć nazwisko Prawa, i mogą zostać wykonanemi, bez podania ich do sankcyi Krolewskiey, a w takowe Prawa nie mogą bydź wmieszane inne dyspozycye nie stosuiące się do podatkowania.

CZĘSC IV.

Stosunki ciała Prawodawczego względem Krola.

W żadnym przypadku Prezydent nie może bydź członkiem iakieykolwiek Deputacyi.

ROZDZIAŁ IV.

O sprawowaniu Władzy wykonawczey.

Nominuie Krol dwie części kontra-admirałow, połowę Generałow Lieutenantow, Marszałkow polnych, Kapitanow okrętowych, i Pułkownikow Milicyi Policyinych. Nominuie trzecią część Pułkownikow, Podpułkownikow, a szostą

część Porucznikow okrętowych; a takowe nominacye powinny się odbywać stosownie do Praw o awansach. Krol może wyznaczyć osoby Familii swoiey do Urzędow iego nominacyi oddanych, wyiąwszy do Ministeryow; nie mogą także też Osoby zostawać naywyższemi Komendatami Woysk, ani Posłami, a Dworow Zagranicznych, chyba za zezwoleniem ciała Prawodawczego. Osoby Familii Królewskiey które mogą mieć nadzieie do Sukcessyi Tronu, będą mieć Tytuł Xiążąt Francuskich z dodatkiem tylko imienia, które przy urodzeniu ich nadano. Metryki ich urodzenia będą oddawane ciału Prawodawczemu i w Archiwach iego złożone, iednak tytuł Xiążąt Francuzkich nie nada im żadngo Przywileiu oddzielnego od Inszych Obywatelów, z któremi rowno we wszystkim Prawu podległemi będą.

Do

Do Artykułu o Wolności Druku dodano.

Nikt nie może za pisma które drukować lub publikować każe do Sądu bydź pociąganym, wyiąwszy gdyby wyraźnie, nie posłuszeństwo Prawu, zelżenie Władz ustanowionych, sprzeciwienie się ich rozkazom, albo uczynki które za występne Prawo uznaie doradzał.

Czyli Osoby Familii Króla mogą bydź obierane do Urzędow i funkcyi; na które lud obiera? to większością 83. wotow zaprzeczono.

TYTUŁ IV.

O Sile Publiczney.

Gwardye Narodwe nie składaią ani ciała Woyskowego, ani Instytucyi w Kraiu, ale są to sami Oby-

watele wezwani do posługi siłe publiczney.

Obywatele nie będą mogli nigdy zbierać się albo czynić iako Gwardye Narodowe, chyba za rekwizycyą albo zezwoleniem prawnym.

A w tym sposobie będą podlegać organizanicyi Prawem oznaczoney; w całym Królestwie iednakową karność i iedenże Mundur mieć będą. Dystynkcye w stopniach i Subordynacye stosownie tylko do służby i przez czas iey trwać maią.

Officyerowie docześnie wybrani będą, a powtornie nie mogą bydź obrani aż po odbytey służbie Zołnierza prostego. Nikt Komenderować nie będzie więcey iak Gwardyą Narodową iednego Powiatu.

Zadne ciało, ani część Woyska regularnego nie może działać wewnątrz Królestwa, bez rekwizycyi prawney.

Żaden Urzędnik ſiły publiczney nie może wchodzić do Domu Obywatela, chyba dla wykonania nakazów Policyi i Sądowych, albo w przypadkach wyraźnie Prawem oznaczonych.

Rekwizycya ſiły publiczney wewnątrz Kraiu, należy do Urzędników Cywilnych podług przepiſu oznaczonych przez Władzę Prawodawczą.

Jeżeli iakie zamięſzanie w całym Departamencie powſtanie, Król pod odpowiedzialnością Miniſtrow wyda potrzebne rozkazy do wykonania Praw, i przywrócenia porządku; pod warunkiem iednak, iż uwiadomi o tym ciało Prawodawcze ieżeli ieſt zgromadzone, albo ie zwoła ieżeli nie rozpuſzczone.

Siła publiczna zoſtaie pod poſłuſzeńſtwem, żadne ciało zbroyne deliberować nie może.

TYTUŁ V.

O Podatkach Publicznych.

Podatki Publiczne będą każdego roku roztrząſane i oznaczone przez ciało Prawodawcze, i nie mogą trwać dłużey iak do oſtatniego dnia naſtępuiącego zwołania, ieżeli wyraźnie ponowione nie będą.

PRZYPISEK

Nieodrzeczy będzie wytknawszy wady Rządu naybardziey chwalonego iakim iest Angielski, położywszy niektòre zasady nowo odradzaiącego się Narodu a naybardziey ustawą swoią do wolności zbliżonego Francuzow, podać niektòre uwagi Polakowi, ktòry przelawszy Konstytucyą swoią Rządową; do Praw Cywilnych zwrocił baczenie; chce ie mieć udoskonalone, chce ie mieć na cały swoy Kray iednostayne.

Mamże mowić o Prawach względem postępowania w Sądach czyli Processu? i czemuż o nich milczeć? czemuż na iaw nieodkryć te życzenia, ktòre

częstokroć widziałem czynione skrycie przez cnotliwych Sędziow przez oświeconych Mecenasow? — mowili oni z serca, kiedyż przyidzie ten dzień szczęśliwy. w ktorym Proces przestanie bydź sztuką kiedyż ustanie ta nienawidna przeciwność między kształtem i gruntem rzeczy między Processem sprawiedliwym, i dobrze kierowanym! mowiemy nieraz o świątyni Sprawiedliwości: wizerunku nayswpanialszy, i prawdziwie Boski! czemu nie iesteś tylko zwodniczem w ustach naszych, i prożną marą? — ma wstęp do Swiątyni Boga duszaczuła serce proste pokorna prozbi. lekka ofiara, a często kroć bywa wysłuchana! — gdzież że iest ta Swiątynia sprawiedliwości? kedyż ten przybytek

Swięty, którego obwod pokoy beśpieczeństwo, porządek składaią? szukamy Swiątyni, odkrywamy rozdroża tak obszerne, iak mgliste, w których złożyty obłąkawszy Prawa łatwo zmianie poddaiące się, ukształciły kręte, nieskończone, i mylne szcześzki. — na wstępie tego sławnego labryntku, nieszczęśliwy Obywatel widzi się bydź nagłony od Praw które iemu wskazuią przewodnikow, i roztropności ostrzegaiącey go aby im nieufał, niemoże ani sam siebie prowadzić, ani się spuścić naprowadzenie innych, — Wszelako potrzeba go ciśnie, a dobra Wiara pociąga; w tedy dopiero przewrotność frymarczy znim, i drogo każe mu opłacać co krok, co wiersz prawie, zło-

ła nię którą ręka Jey wzamiarze obłąkania uprzędła; w tedy machlarstwo, co lękyk wpłat daie, dziwotwor sto razy gorszy od siedmiołbistey Hydry zdaie się na każdym mieyscu odradzać, aby pożerał zwolna nieszczęśliwych którzy przyśli dochodzić całości swoiey i kołatać o żywność. — Role powołuią swoich uprawiaczow rękodzieła rzemieślnikow. Żony Meżow, Dzieci Oycow,.... Niech czekaią... niech łzami skrapiaią ich niebytność. rzewniey opłakiwać będą ich powrot. O! sprawiedliwości ludzka! ileż ci braknie byś była sprawiedliwa! —

Zbiory Praw Europeyskich, są zbiorami Europy Pierwiastkowey, ieszcze w dzieciństwie; z staiącey; Prawa wieceyod dziesięciu wiekow ustanowione dla

ludu pasterzow, lub włoczęgow utworzone. rządzą ieszcze Narodami nayobyczaynieyszemi: nastąpiły gdzie niegdzie w tych zbiorach Praw odmiany lecz nowe Prawa przelane były na kształt dawnych, których ślady nieśmiała nigdy słabość Rządow opuścić; zmięszano te wszystkie Prawa aby z nich iedno tylko ciało utworzyć, i dano nazwisko nauki Prawa, rodzaiowi Mozaiki barbarzyńskiey kupie bezkładney, którey wszystkie części następnie zgromadzały się bez związku bez stosunku iedne z drugiemi.

Takie są Pamiętniki wystawione sprawiedliwości w nayznacznieyszey części Narodow Europeyskich, taka iest oboiętność z iaką Rządcy zatrudniaią się prawodawstwem Państw

ſwoich. Mamyż ſię dziwić że ich kwitnienie potym ſtało ſię krotkotrwałe, i że zamiaſt doyrzałości, zgrzybiałość zbliżyła ich do upadku?

Nietraćcie wſzelako Narody nadziei, czas poprawy zadawnionych Waſzych błędow nie zniknął dla was bez zwratu (a) Rządy waſze dozwoliły

(a) Toż ſamo iuż poniekąd może i Polak ſobie niepłonnie obiecywać-Dzięki Opatrzności! .... Wyznaczone oſoby do ułożenia Codicis Stanisława Auguſta, Imie tego Krola i ſwoie w ſercach Polakow uwiecznią; ato: przez zbior Praw Cywilnych, kryminalnych, na całą Polſkę iednoſtaynych, krotkich, wſzelkim przypadkom dogodnych.

Przez Proces ile możności skrócony położą Pieniactwu tamę. Pieniaczow, ow gad ſzkoliwy w ſpołecznė-

wprawdzie przeyść tey porze pomyślney w którey moc ukryta i dzielna doyrzewać pozwala ustawom politycznym, i nadaie Prawom tęgości. Ale rzućcie okiem na to co was otacza; iuż nie trudno, o mądrość, talenta i heroizm dobra publicznego w tych, którzy wami rządzą. Ileż to im przybywa od filozofii

---

stwie, który iad ziele, Obywatelow kłóci, aby ich tuczył się maiątkiem, rozgą bez stronney sprawiedliwości dotknięty, w twor użyteczny, na wzor tego miedzianego węża, który ludowi zchorzałemu zdrowie przywracał, przeistoczą.

O! zażądana chwilo! kiedy nadeydzież? kiedy uyrzy te Księgę ten zakład pomyślności społeczeństwa, w domu swoim Obywatel, w ubogiey lepiance Rolnik? snopek żyta pracowitą iego

pomocy, ileż gorliwość ich może bydź oświecona przez te dzieła nieśmiertelne które, geniusz poświęcił szczęśliwości pu-

---

zebrany ręką, iuż niebędzie się dzielił między tych, którzy dowodzą ięzykiem dla niego obcym; stylem tylko sobie znaiomym własność iego którą wskazaną, sam uyrzy w tey Księdze, przekona się łatwo o należytości swoiey; o powinności własney tak zpomyślnością połączoney Pana swego, iż ten niemoże się niecieszył ziego kwitnącego Stanu.

Tu słysze zapytanie iak wielu przez to ludziom zpieni żyiącym chleb się odeymie? w podobnym stosunku czynione zagadnienie, dana odpowiedz, mnie od dalsz y uwolni. Zapytany zły Wierszopis. -- Czemu tego rzemiosła nieporzucał którego nie umiał? coż mam robić odpowiedział, znam to, lecz żyć muszę. --Zyczliwy przyiaciel iego oświadczył mu; iż nie widzi tego potrzeby.

bliczney; przypatrzcie się nakoniec iak mało przesądow maią do przełamania w ludziach. Opinia powszechna iuż iest stałą. Wydała wyrok przeciwko złemu wszelkiego rodzaiu szkodliwemu społeczeństwu, a rażącemu Prawa każdego osobiste. Ten to zbieg okoliczności doda im materyałow do wystawienia nowey budowy: niech tylko chcieć umieią. niech powołaią do Tronu Ministrow prawdy; a światło ich wieku wskaże im niebawnie zatarcie na zawsze nawet śladow niewiadomości i przepomnień wystepnych swoich poprzednikow; w tedy przez nich odrodzone Narody, winne im będą swoią nieśmiertelność.

Mogłbym przytoczyć do tey okoliczności to, co Demost-

henes mowił Athenczykom. celem pokrzepienia ich umysłow w stanie niepomyślnym Państwa (Atheńczykowie. iakkolwiek
„ nieszczęśliwa zdaie się bydź
„ wasza postać, zrodło waszych
„ nieszczęść, powinno bydź
„ zrodłem nadziei. wszystko złe
„ niepochodzi tylko z waszey
„ niedbałości w czynnościach
„ publicznych; i to to iest wła-
„ śnie co ożywić powinno wa-
„ szą dzielność. Gdyby postę-
„ puiąc gorliwie, zwszelką ba-
„ cznością, mogliście byli sta-
„ nać w podobney kolei; w tedy
„ iuż bez nadziei ratunku zgi-
„ nąć by wam przyszło) Stan naszego prawodastwa okazuie nam podobnież że wszystko złe ktoremu wystawieni iesteśmy, nie iest konieczne z natury stwo-

iey. *Poprawmy Prawa, a złe w krótce zniknie.*

O BANKRUCTWACH I SPOSOBACH ZARADZENIA ONYM

Jeżeli nadzieia bezkarności, iest naytęższą sprężyna daiacą ruch występkom, należałoby ią wytępić w duszy ludzi handlem bawiących się aby zmnieyszyć liczbe Bankrutów zdradnych. Dla osiągnienia tego zamiaru, trzeba by odiać Stronom wpływ maiacym czyli interessowanym. Prawo decydowania o losie Bankruta, i niezostawić onym tylko obior środków zdolnych do otrzymania od dłużnika wypłatu w części ile

można nayznacznieyſzey, ich pożyczki, reſzta zaś po vinna by bydź poddána wyrokowi Sądu.

Iak ſkoro handluiący ogłaſza Bankudwo. Rząd natychmiaſt zapewnić ſię ma o iego oſobie. Sędziowie powinniby zaraz przyſtąpić do roztrząśnienia iego regeſtrow, i wniść w rozbior iego ſprawowania ſię; &c: &c: aby oznaczyć naturę Bankrudwa. Gdyby z tego dzieła okazało ſię że handluiący dobrey był wiary, zoſtałby na wolność puſzczony, i natym należałoby przeſtać obowiązaniem go do oddania wierzycielom ſwoim reſzty maiątku iego w opłat długow; nietrzeba by mu zagradzać nadziei i ſpoſobow dorabiania ſię maiątku; ogłaſzać wſzakże należałoby publiczno-

ści niewinność iego i dobrą wiarę.

Gdyby zaś Bankructwo było zwodnicze zdradne winowayca w żadnym przypadku nie powinien by uyść sprawiedliwey Praw surowości. Kara Infamii byłaby ze wszystkich kar nayprzyzwoitsza naturze tego występku. Winowayca powinien by bydź znaczony na czele żelazem rozpalonym; postradawszy zaufanie publiczne, byłby wyłączony od wszystkich Urzędow i Profesfsyi, ktore suppunuią honor w sprawuiących one. Stawszy się infamissem, każda czynność, każdy obowiązek przez niego podpisany byłby za nieprawy. i za żadny poczytany; i chociaszby los podał by mu nakoniec sposoby zaspokoienia zupeł-

nego Wierzycielow ſwoich, iego infamiia nie powinna by bydź rownie zgładzona, iak kara złodzieia nie ieſt zatarta przez zwrocenie, ktòre ten czyni, kradzieży. Nakoniec takowa Infamiia powinna by bydź wſkazywana z okazałością i wrażeniem, zdolnym uczynić ſprawiedliwość ſtraſznieyſzą, a wyſtępek ochydnieyſzym.

Opowiedziawſzy iakimby ſpoſobem karać trzeba zwodnicze Bankrutſtwo, rozważmy iak Prawo mogłoby temu zapobiedz.

Zbytek, użyteczny może, w niektòrych Klaſsach Obywatelow, lecz nie ſkończenie niebezpieczny dla Klaſsy handluiących, ieſt przyczyną poſpolitą Bankrutſtwa. Szaleńſtwo oto-

czenia się wszelką, okazałością pompy zwodnitzey, i rozrutności szkodliwey; aby mieć postać zwierzchnią szlachectwa, każe patrzyć okiem pogardy na tę szanowną iednostayność, i wewnętrzną rządność, tak w handlowny towarzystwie potrzebne. Zyski znaczne które szczęśliwy handel ziednywa, nie są ku zwiększeniu dalszych, lub poprawie szkod które nastąpić mogą przeznaczone; są zupełnie poświęcone okazałemu życiu za pomocą którego nieuważny handlarz, pnie się do tytułow honoru, od tych nawet w pogardzie, ktòrzy niemi go obdarzaią, w krotce przeciwny szczęścia obrot iego korrespondenta, przywodzi do upadku i iego handel. Wyzuty z zapasow potrzebnych a-

by temu zaradził; chwyta się intrygi, nieśmie odmieniać Stanu swego Domu, z boiaźni aby nieokazał publiczności nieładu w swoich interesach, udaie nawet iakoby zwiększał cokolwiek swoy wydatek, aby zabiedz do mniemaniu, któreby iego Bankrutctwo przyspieszyło, zawsze nie odbite lecz które stara się i-le możności zwłoczyć, za pomocą szalbierstwa i chytrości

Nie są to uroienia Metafizyczne, lub próżne dociekania Polityki, są to czyny które ustawicznie pod oczy nasze podpadaią i które nieszczęściem upadek sprawuią tylu licznym Familiom zbytku nie umiarkowanego i zwodnictwa handluiących, codzienną staiących się ofiarą,

Jest rzeczą zatym nie odbicie potrzebną, ustanowić Prawa oszczędnicze dla Klassy negociantow.

Kara którąby ustanowiono ku zapewnieniu Exekucyi tychże Praw oszczędniczych niepowinna by mieć za Cel złamanie tych Praw, lecz skutki z złamania ich pochodzące. Jeżeli Stan domu negocyanta przechodziłby granice określone Prawem, to iest umiarkowane przez zasob który włożył w handel, niepodlegałby karze za tę samą czynność; lecz w przypadku, z bankrutowania, iakakolwiek byłaby przyczyna iego upadku Sąd, przekonawszy się po przeyrzeniu Ksiąg i dowodow sobie okazanych, i po szczegdlnym Examinie postępowania Bankruta, że ten w wydatkach swoich nad

Prawo wygurował, mogłby ogłosić go winnym zwodniczego Bankrutctwa, i ukarać sposobem za taki występek przepisanym. Takie Prawo wstrzymuiąc zbytek w negocyantach, drugiby użytek społeczeństwu przyniosło. Iako zaś Bankrut niemiałby iuż więcey interessu fałszować Artykułu wydatków swoich sztuka ułożenia przychodow i rozchodow czyli Bilansu, nie byłaby iuż przydatną do czynienia Bankrutctwa użytecznym. Nieznaydowałby iuż w kształcie podania szczegoólnego wydatkow swoich, sposobu nie omylneyo zachowania znaczney części z massy maiątku, którą chce utaić przed wierzycielami swemi.

Drugi sekret sztuki Bankructw użytecznych, iest zwię-

kſzenie zmyślone poſagow. Winienem tu odkryć Prawodawcom wſzyſtkie owe taiemnice zdrady i ſzalbierſtwa.

Kiedy ſię negocyant żeni, zaświadczu poſpolicie w Intercyzie slubney, otrzymanie od Żony poſagu daleko znacznieyſze, niżeli ten ieſt w iſtocie Tym ſpoſobem iak prędko ogłoſzone Bankrutſtwo, Żona zabiera naylepſze ſprzęty Męża ſwego w nadgrodę Summy w Kontrakcie slubnym wyſzczególnioney. W takim zdarzeniu wierzyciele z których Prawo czyni Żonie ofiare widzą maiątek ſwoy przez familią dłużnika pochłonięty, niemogąc powſtawać przeciw kradzieży pod powagą Prawa popełnianey

Dla zabieżenia temu niee rządowi, dla zatamowania te-

go nowego zrodła Bankrutctw, powinienby zakazać Prawodawca żeby posag niemogł bydź w handel włożony bez zezwolenia Zony, ktdra miałaby moc ulokowania go na dobrach nieruchomych, tak iak się zwykło działć w inszych Klassach Obywatelow Państwa; w przypadku zaś gdyby chciała go mieć umieszczonym w handlu, aby ten podpadał wszystkim przypadkóm towarzyszącym handlowi, a zatym utracie Prawa upominania się o niego, w przypadku z Bankrutowania Męża.

Jest nakoniec drugi sekret w tey sztuce, który się bardzo rozszerzył w Europie a to zwyczay zmyślonych kart skryptów, negocyant który chce z Bankrutować używa zawsze ostrożno-

ści zapewnia się o Osobie która ogłasza się bydź iego wierzycielem summy znaczney; ta umieszczoną będąc w Rachunkach Bankruta, mieści się w massie wydatkow iego bez przeciwności. Po ogłoszeniu Bankrutâwa, dług ten zmyślony daie Bankrutowi pod Imieniem Osoby posrzedniczey, sposob wprowadzenia do kieszeni swoiey części tey Summy, która w całku powinna by bydź wierzycielowi oddana.

Gdyby naprzykład dług ten zmyślony, był stutysięcy Talerow, a Bankrut dał trzecią część onego wszystkim wierzycielom swoim, pewny iest dla siebie Summy trzydziestu trzech Tysięcy Talerow. Jakie zachęcenie do zrobienia się Bankrutem! — Prawa maią sposob

bardzo pewny odiąć ten ratunek negocyantom złey wiary. nakazem aby każdy o pożycze Imienia swego negocyantowi bliskiemu Bankrutstwa, nadług niebyły, przekonany: uważany był iako wspołecznik Bankructwa a zatym narowną Bankrutowi złey wiary karę, wskazany został. Lecz trzebaby zarazem obowiązać Sędziow, do zawiadomienia się z iak nayw iększą dostatecznością o Stanie wierzycielow, aby moc rozpoznać, tych którzy są prawdziwemi, od tych ktòrzy tylko niemi się bydź mienią

Te sa tamy ktòre dobre prawodawstwo powinno by położyć napływowi Bankructw, w całey Europie szerzącemu się, a na zawądzie handlowi i przemysłowi stawaiącemu; które są duszą i zrodłem szczęśliwości publiczney

UWAGI

Nad Proiektem obierania Kandydatow do Magiſtratur Rządowych po Woiewodztwach, tudzież o Kaſsach Skarbu publicznego, i Popiſach.

Gdzie Narod panuie tam nie może on chcieć tylko takiego dobra, które ſtaie ſię dobrem większey częśći Państwa. Uſługi Oyczyznie czynione ſą za tym ſzczególnemi śrzodkami za pośrzednictwem których Obywatel otrzymać może cześć Władzy w nadgrodę ſwoich zaſlug; idzie za tym, że *Miłość Władzy* powinna koniecznie rodzić w ſercu człowieka miłość ſprawiedliwości, i Oyczyzny. Wypływa i to z po-

przedniczego założenia, że w Rządach Wolnych Prawa powinny oddać Narodowi wybior Urzędnikow do Magiſtratur i Miniſtrow, ieſt to naylepſzy śrzodek uczynienia z *Miłości Władzy* zrżodło nie wyczerpane naywiękſzych cnot. Rzadko kiedy Narod może kto podeyść, lub bydź oſzukany. Nie tak ſię zaś rzecz ma względem ſkładu lub ciała Prawodawczego, związki które Obywatel mieć może z niektòremi iego członkami, ſą daleko więkſze, daleko ſilnieyſze, niżeli te któreby miał z Narodem. Jeſt ieſzcze i drugi użytek przywiązany do podobney Elekcyi, Narod nie dopuſzcza ſię odkrycia ukrytych talentow, lub cnot utaionych, mogłby ſię pomylić w podobnych dochodzeniach. Determinacyą ſwoią bierze z rzeczy których nie może nie wiedzieć, z czynow które pod zmyſły iego podpadaią. Wie dobrze że

ten Obywatel znaydował się często na Woynie, że mu się w niey powodziło, ma zatym mocny powod obrać go Generałem. Wie że ow pilnym iest Sędzią, że Obywatele kontenci z iego sprawiedliwych wyrokow, że nieprzystaie do niego przekupstwo, dość dla niego na tym aby go przeznaczył do iakiey Magistratury Urzędnikiem Kiedy w tedy przeświadczony będzie że dla otrzymania iakiey części władzy trzeba sobie ziednać opinię Narodu, i zwrocić na siebie oczy Obywatelow przez talenta rzadkie, cnoty świętne, dzieła sławne. Tym to sposobem stałą się użytecznemi Obywatele. Naypierwsze Zatym Prawo które utrzymuie, kieruie, i czyni użyteczną *miłość władzy* w Rządach wolnych iest te które zostawuie Narodowi wybor osob którym powierza część swoiey władzy; drugie te które dale każdemu Obywatelowi Prawo do

osiągnienia naypierwszych Urzędow Państwa od ktorych go tylko wyłączaią występki Prawem wytknięte. Jeżeli zatym *miłość władzy* iest celem iedynym wszystkich iego nadziei, ieżeli nakoniec rozmaite stopnie władz ktore mogą bydź powierzone Obywatelowi, są iż tak rzekę pieniądzem ktorym chce aby wszystkie iego usługi były opłacane, łatwo iest potym uczynić wniosek iż odtego czasu w ktorym część Obywatelow wyzuta iest z tego Prawa, Rzecz-Pospolita dzielić się musi na dwie Klassy, z ktorych iedna niema żadnego interesu wpływu do pomyślnosci Oyczyzny, ponieważ druga iednoczy w sobie samey, honor Jey służenia. Kto nieprzyzna iak takowe pierwszeństwo, podkopnie prawidła Rządu, obala rownowagę niszczy rowność, ową Duszę Rządow wolnych nic innego za cel niemaiących nad Prawa; a tych nad-

werężenie rodzi niewolnika obok walecznego Obywatela, a zbior Jlotow w Oyczyznie Spartańczykow mieści. Przyſtosuymy te Prawidła do naſzey Rzeplitey względnie Kandydatow na Seymikach po Woiewodztwach do Magiſtratur rządowych obierać ſię maiących, przez Rozmowę między Obywatelem a Posłem z ſłyſzanych dyſkurſow uformowaną.

POSEŁ. Czy ſłuſznie tego domagaią ſię niektórzy Posłowie, aby Kandydaci do Magiſtratur Rządowych na Seymikach po Woiewodztwach wybierani byli?

ARBITER. Słuſznie, bo te dobrodzieyſtwo udzielone ieſt przez Stany Mieſzczanom.

POSEŁ. Co na tym zyſzcze Narod?

ARBITER. Dobrych Urzędnikow gdyż Obywatele zdatni i znani z

charakteru i cnoty po Woiewodztwach wybierani będą.

POSEŁ. Unikniemyż po Woiewodztwach Intrygi?

ARBITER. Nie ze wszystkim, lecz ta nie będzie tak silna iak tutay, ile w dobrze urządzonych Seymikach i przy sekretnych kreskach.

POSEŁ. Czy znaydziemy tak zdatnych Obywatelow iak w Warszawie?

ARBITER. Chyba, że wiadomość i zdatność iest do Horyzontu przywiązana.

POSEŁ. Nam potrzeba Kolbertow, Nekierow, mowię słowy słyszanemi na Seymie?

ARBITER. Masz że ich Warszawa? Spad iż oni z Nieba? Nie Mospanie stali się niemi. Wszelako nauczyli nas poważaiąc w nich talenta, i chęć użyteczną dla Oyczyzny, strzedz się w pierwszym tey ufności którą on pokładał całą w Rękodziełach,

łach, przepominaiąc udofkonalenia Rolnictwa, w drugim leczywa którego użył na ratunek Narodu tak tęgiego iż ciało iego wniwecz obrocił, które nie prędko przyidzie do fiły — Byli i oni ludźmi, i dla tego że wielcy za diabły grube popełnili omyłki; ia kochaiacy Oyczyznę moią wftrzymam fię z życzeniem iey takich Urzędnikow, czołem biie obfzerney wiadomości, światła w ludziach bardzo wielkiego lękam fię te blafkiem fwoim tak filno częftokroć na Seymie oczy moie razi, że tocząca fię dopiero materya nie wiedzieć iak mi zniknie, i znowu w infzey okazuie fię poftaci

POSEŁ. Trzeba, chcąc bydź Kommiffarzem naprzykład Skarbowym, umieć Hiftoryą, Geografią, znać Handel, Traktaty, bydź przez kilka Miefięcy w Buchalterii, rozumieć co znaczą te termina *manipu*

H

larya organizarya, municypalność, reprezentacya, sprężystość, bank Narodowy, bilety, assygnaty czyli papierowe pieniądze. Cichość semi cichość.

ARBITER. Ja wszystkiego tego choć lekki rys starałem się wziąść przez czytanie, lecz nie wszystko do moiey mocno przylgnęło mozgownicy, co do napomknionych terminow, przyznam się JW. Panu że z temi się ieszcze nie oswoiłem. Nowość wyrazow podobać by mi się mogła, gdyby mi tak rzecz objaśniała ż bym iey nie mogł niezrozumieć; przystałbym na to chętnie choćby i dwa słowa w Polskim ięzyku złącznie były, użyte byleby mi iasno rzecz do zrozumienia podały; ile możności iednak starać się będę JW. Panu tłomaczyć się w tey mierze zrozumienia mego. *Organizacyą* rozumiem bydź dobre ułożenie członkow ciało iakie składaiących, w tym rozumieniu wzięta za ciało

Magiſtratura, powinna bydź dobrze uczłonkowana czyli Organizowaną, iaśniey zdawałoby mi ſię iednak Magiſtraturę nie rownaiąc do ciała, nazwać ią proſto Magiſtraturą dobrze urządzoną czyli dobrze uporządkowaną, co każdy i ia łatwiey bym mogł poiąć. O explikacyą dalſzych wyrazow upraſzać będę Pana bo ich wcale nie rozumiem, mianowicie *manipulacyi*. Ktorą w rownym znaczeniu może opacznie brałem iak ow dawny Francuzki wyraz (*la manigence*) w Polſkim ięzyku przeſkoki, praktyki znaczący. Co ſię zaś tycze pieniędzy Papierowych, lękam ſię aby wiadomość i poznanie tych nie wyglązowały z pamięci moiey prawdziwych, ſłyſzałem że za czaſow Lawy we Francyi iak prędko pokazały ſię papiorowe pieniądze, prawdziwe natychmiaſt znikły; tego przeiſtoczenia czyli przeobrażenia obawiam ſię w kieſzeni moiey, abym

przez zapomnienie takiego papierku nie znieważył

POSEŁ Masz Waść iak widzę tych rzeczy Theoryą, ale Praktyki nie masz, a ta iest tak od pierwszey rożna iak Niebo od ziemi.

ARBITER Prawda, że miałem tylko praktykę cnoty, stałości, dobrego rozsądku, i chęć wielką do pracy, o czym mnie Wspoł Ziemkowie zapewnił.

POSEŁ. To wszystko fraszka, od pracy będą Officyaliści; w sekrecie powiadam Waści, że z góry chcą tego, aby się nie otrzymali Kandydaci na Seymikach.

ARBITER Nie znam w Rzeczypospolitey Wolney ni góry, ni dołu, na Ziemię taką w którey Panuie Narod, patrzę iak na rowną płaszczyznę na którey ieden drugiego posada mieysca nie przewyższa, niech mi się wszelako godzi zapytać, co w tym za interes owa góra przez Pana

wſpomniona mogłaby mieć aby nie dopuſzczać Elekcyi Kandydatow do Magiſtratur po Woiewodztwach?

POSEŁ Bo tym ſpoſobem chce nadgrodzić wiernym ſobie.

ARBITER A cóż wierni, poſiadaiąż potrzebne przymioty?

POSEŁ Przyznam ci ſię Przyiacielu, że tych Oſob ſam nie znam, na których dać przyrzekłem kreſkę.

ARBITER. To JW. Pan na oślep kreſkuieſz?

POSEŁ. Nie inaczey tak wotuią i drudzy,

ARBITER. Widzę zatym, że Narod przegra Sprawę!

POSEŁ. Nie raz iuż ią przegrał, oſwoił ſię z podobnym loſem.

ARBITER Co na to powiedzą na Seymikach relacyinych?

POSEŁ. Nie bedę na nich bo mam obiecane Krzeſło. Waści zaś radziłbym iechać na Prowincyą ſiać krzeczkę, wiedz o tym, że mieyſca

któreś chciał widzieć ofiadane przez Zomków fwoich, ftały fię tylko uprzywileiowanemi niektórych ofób okręgu Warfzawfkiego, oni tylko godni fą w nich fię mieścić, maią wfzyftkie do tego przymioty i zdatności, ty zaś iako nie okrzefany Sarmata, nie doczekafz fię tego fzczęścia.

ARBITER. Pan mnie iak uważam grzecznie zbywa, ieszcze o kilka flów i krótką cierpliwość profzę, dla zafpokoienia trofkliwości moiey. Czy ieft nadzieia, aby Kaffy Skarbowe na wzor Litewfkiey Prowincyi (która umie przy Przywileiach fwoich daleko lepiey obftawać iak Prowincye Koronne) były pod dozor Kommiffyow, Cywilno-Woyfkowych, podług żądania wielu Obywatelów oddane?

POSEŁ. Nie będzie z tego nic Mości Panie, nie wiecie czego żądacie.

ARBITER. Żądamy porządku, oszczędności Skarbu, zmnieyszenia Offieyalistow Skarbawych po Prowincyach, do godności dla Obywatelow; gdy dozorowanie Kass zostanie powierzone Kommissyom Cywilno Woyskowym respektywe ich Woiewodztw, Ziem, Powiatów, wszystkim tym zamiarom dogodzi się. Kommissye Cywilno Woyskowe Podatki odbierać od Obywatelow w każdym czasie iako nie ustanne będą mogły, a zatym Obywatel prędzey wyexpedyowany zostanie; nie będzie nowego dawał podatku, aby nie bawnie podatek Rzeczypospolitey od niego był przyjęty. Przewoz pieniędzy nie potrzebny usuniety zostanie, gdy Kommissye Cywilno Woyskowe za Assygnacyami Kommissyi Skarbowey, konsystuiącemu w Woiewodztwie Woyska należną oddadzą płacę Explikacya na Seymie Kommissyi

Skarbowey łatwa, bo poparta świadectwem Assygnacyow, z któremi stanąć w czasie explikacyi na Seymie obowiązany byłby Kommissarz Cywilno-Woyskowy Protokuł trzymaiący. Każdy Obywatel zawsze przeświadczyć się będzie mogł o Importancyi i expensie Ziemi swoiey, i całego Narodu które w Protokule udzielnym swoiey Kommissyi Cywilno-Woyskowey wyszczególnione uyrzy. O Remanentach pozostałych zawiadomi się, te na papierze w bardzo małey kwocie, lecz realnie znayduiące się bydź, w Kassach Kommyssyow okażą się Tym sposobem widocznie przeświadczyć się będzie mogł każdy Obywatel, iż grosz iego nie inaczey tylko na dobro Kraiu użyty zostaie; Gdyż Kommissya Skarbowa wyszczególniono maiąc wyrokiem Stanow expens, wyrażać ią będzie w Assygnacyach do Kass

Kommiſsyow Cywilno-Woyſkowych przeſyłanych; a przez cały komplet Kommiſsyi Skarbowey podpiſywanych Odpowiedzialność przy Kommiſsarzach Cywilno-Woyſkowych zawſze, komplet ſkładaiących zoſtawałaby. A taki podział Kaſs ſtoſowny do liczby Kommiſsyow Cywilno-Woyſkowych, czyniłby ie bezzieczniey ſzemi na różne wydarzyć ſię mogące przypadki, niżeli lokacya iedney generalney Kaſsy w iednym mieyſcu. Komunikacye częſtſzę z Kommiſsyą Skarbową Kommiſsyow Cywilno-Woyſkowych, ſpoſobnieyſzemi czyniliby na dalſzy czas Obywatelow w Kommiſsyach Porządkowych zaſiadaiących, do Urzędu Kommiſsarza Skarbowego. Zgoła im bardziey zgłębiam te żądanie Obywatelow, tym większe użytki dla Kraiu, a coraz widzę mniey ſpoſobności złego użycia publicznego groſza. Nie wyłączam

ia Kaſsy Kommiſsyow Cywilno-Woyſkowych z pod Rządu Kommiſsyi Skarbowey i owszem pod iey dyſpozycyą oddaie; chce ie mieć tylko śrzodkuiącemi między Kommiſsyą Skarbową, a użyciem publicznego Skarbu, który w częściach złożony mieć żądam w Kaſſach, i pod dozorem Kommiſsarzow Cywilno-Woyſkowych. Kto w wydatkach w ſzczegóły nie wchodzi, ten o rzeczywistości ogólnego wydatku nigdy ſię zapewnić nie zdoła. Czas by odkrył z takiego urządzenia korzyści, gdy zdrożności w expenſach Administracyi Skarbowey wyśledzane poniekąd bylyby przez tych którzy ſtawaliby ſię właſnego, i wſpół Obywatelow ſwoich Stróżami groſza.

POSEŁ. Jak uważam ſzczerze ſię Waści chce mieć Kaſsę w Powiecie właſnym, aby ią czaſem poruſzyć można, podrobiwſzy z Kommiſsa-

rzami Cywilno - Woyſkowemi ; nie będziecie na tych godach; nie pozwolemy na to, bo nie widziemy bezpieczeńſtwa Skarbu.

ARBITER. Pozwoli ſobie Pan na to odpowiedzieć iż Wſpół - Ziomkowie moi, gdy ten punkt mieścili w Inſtrykcyą Posłom ſwoim, wcale przeciwnie upatrywali wſzelkie w Kassach Kommiſsyow Cywilno-Woyſkwych Skarbu Publicznego beśpieczeńſtwo. Bezprawiom takowym zawſze byłaby w ſtanie zaradzić Kommiſsya Skarbowa. Wyſłany z iey ramienia do rewizyi Kaſſy, gdyby podług rapportu przez Kommiſsyą Cywilno - Woyſkową przesłanego Kommiſsyi Skarbowey, nie znalazł iey w należney zupełności, natychmiaſt Dobra Kommiſſarzow Cywilno - Woyſkowych pod ten czas komplet składaiących, podpadłyby exekucyi Kommiſsyi Skarbowey. Już tedy wſzelkie byłoby

dla Skarbu beśpieczeństwo. Lecz czy to się zdarzyć może, aby Obywatele do Kommissyow Cywilno Woyskowych, którym powierzone byłyby Kassy, mieli obierać Osoby podeyrzanego charakteru, i nie maiących dostateczney odpowiedzi z maiątku, taki obior każdego interessuie Obywatela, bo mu grosz swoy powierza. Nie Mospanie, niechciey tak źle rozumieć o Narodzie który wszelkiemi sposobami do rządnego garnie się stanu, o Obywatelach którzyby mieli wszystkich na siebie obrocone oczy, ile Sąsiadow bliższych i odleglеyszych mieysca Kommissyi Cywilno-Woyskowey, ile Obywatelow, iż tak powiem w Ziemi i Powiecie, tyle Strożow publicznego Skarbu. — Gdybym Panu podobny uczynił zarzut względem Kommissarzow Skarbowych, mogłżebyś mnie silnieyszemi przekonywać dowodami? Na naymnieyszą pomył-

kę Kommissyi Cywilno - Woyskowey, czuwałaby Kommissya Skarbowa, czuwaliby Obywatele Ziemi, lecz w zaiemnie dostrzeżona ta w Magistraturze Skarbowey, ściągnęłaby natychmiast skargę Obywatelow, którąby nie przepomnieli w Instrukcyi umieścić Posłom. A tak ręcze WPanu, iż Skarb byłby daleko bespiecznieyszy, żołnierz daleko regularniey płatny, Remanent zawsze realny, wydatki widoczne, i na potrzebe szczególnie Kraiową użyte.

POSEŁ. Na to ieszcze mogłbym przystać.

ARBITER. I trzebaby koniecznie w Wolnym Narodzie. Skarb i Woysko są naystrasznieysze dla niego.

POSEŁ. Ale ale, apropo Woyska, co mi tam Waść dnia Wczorayszego prawiłeś o Popisach Woiewodzkich, androny śmiechu go-

dne, przeſtałbyś mnie już nudzić marzeniami nad dziadow naſzych.

ARBITER. Podobało ſię Panu to marzeniem nazwać co Francuzka Konſtytucya pod artykułem Gwardyi Narodowey w ſwoich zaſadach za rzecz użyteczną, na obronę Wolności umieściła. Nic tu w tym nie widzę zdrożnego aby Duch ow Rycerſki czyli plagą iakąś Narodu, czyli ſprężyną obcey polityki zwątłony ożywić; a to w naſtępuiących naprzykład prawidłach, które Pan niech uważnie, beżſtronnie, i cierpliwie rozważać raczy. Mowię tu nayprzed o wewnętrzney Kraiu całości i beśpieczeńſtwie Obywatelow, zdaie ſię wymagać konieczna potrzeba aby Rzeczpoſpolita na wzor dawnych popiſow i Gwardyi Narodowey Francuzkiey, miała Milicyą Narodową Konną i Pieſzą, a to w proporcyi Intraty Obywatelſkiey, albo wielości gruntu poſiadanego,

z temi atoli które następuią warunkami. 1mo. Broń Milicyi Narodowey Konney i Pieszey w składzie przy każdy Kommissyi Cywilno Woyskowey, swego respektywe Woiewodztwa Ziemi Powiatu chowana bydź ma. 2do. Pod żadnym pretextem Kommissya Cywilno - Woyskowa tey broni wydawać nie ma, pod naysurowszemi karami, bez wyraźney rekwizycyi Kommissyi Woyskowey. 3tio. Wysłużonych w Woysku Officyerow, którzy dla siebie pensya dożywotnia zasłużyli, powinna Kommissya Woyskowa, na Woiewodztwa Ziemie i Powiaty rozdzielić, aby tam za przydatkiem pensyi od Woiewodztwa, żołnierzy milicyi exercytowali. 4to Musztra ogólna milicyi całego Woiewodztwa, Ziemi, lub Powiatu nie powinna bydź od nikogo naznaczona co do mieysca czasu i liczby, tylko przez Kommissyą Woyskową, i nie

inaczey tylko z częścią proporcyonalną Woyſka regularnie płatnego, gła. Te muſztrę ogólną w każdym Roku przez Mieſiąc naywięcey odbywać ſię maiącą, każdy żołnierz ſwoim koſztem odprawić powinien. Koſzt zaś tak rozumiem; Obywatel na ktoregoby naprzykład przypadło dać iednego żołnierza Konnego i Pieſzego (mowię tu o Szlachcie bo z niey chciałbym mieć Milicyą Narodową czyli popiſy ſkładiące ſię, nieodrywaiąc Włościanow od roli), przyſtawiłby na czas i mieyſce przeznaczone żołnierza, ktòremuby dał lenung na czas muſztry potrzebny przez Kommiſsyą Woyſkową udeterminowany, ktòrzy po ſkończoney muſztrze powracaliby na mieyſca te zkąd przyſtawieni, i mogliby bydź Obywatelowi użytecznemi do przyzwoitey ſtanowi ſwemu poſługi. Penſya roczna dla nich mogłaby bydź Prawem uchwalona i umonderowanie

prze-

przepisane. W czasie Woyny, gdy regularny żołnierz musiałby wyciągnąć z Kraiu, takowa Milicya zawsze pod Rządem i ukazem Woyskowey Kommissyi, przez Cywilne Kommissye, Obywatelow doszłym, mogłaby bydź ściągnięta dla bespieczeństwa wewnętrznego Kraiu, i zastąpić regularne Woysko; z tym wszakże ostrzeżeniem aby bespieczeństwa swoich respektywe Powiatów naypryncypalniey pilnowała. Tu niechay sobie Pan przypomni, kiedy odgłos nie dawnemi czasy lękał nas buntem przez Włościan wszcząć się mianym, były takie Woiewodztwa i Ziemie w których Szlachta podług możności uzbroiona, strzegła okolic swoich bespieczeństwa i całości. Milicyą Narodową porządniey i skuteczniey w podobnych przypadkach zaradzićby się mogło, a karność przyzwoita zagrodziłaby wszelkim Inkonweniency-

om; uboga Szlachta miałaby się gdzie mieścić, i stałaby się Kraiowi użyteczną; zasady do takowego ustanowienia mogłyby bydź przyięte z zasad Konstytucyi Francuzkiey o *sile Publiczney* (1.) a co tam się mówi o Gwardyi Narodowey, stosować by można do Milicyi Narodowey czyli Popisow; w przypadku nawet gdyby siła Publiczna Woysko płatne, zamyślało o iakowym kroku szkodliwym Wolności, nie mogłażby Rządowa Władza w pomodz użyć tey Milicyi na odpor takowych zamiarow? *6to.* Broń zaś przez składkę Woiewodztwa Ziemi lub Powiatu uczynić się maiącą, zkupionaby była *7mo.* Na Annuncyą bydź zawsze powinną dla Milicyi Narodowey, każde respektywe Wo-

(1) *Patrz Konstytucyą Francuzką pod tym tytułem.*

iewodztwo, Ziemia lub Powiat w proporcyi wielości żołnierza z fkładki na Seymiku uchwaloney expenfować, i ta amunicya do konferwacyi przy Kommifsyi Cywilno-Woyfkowey złożona bydź ma. Te uwagi niechay Pan raczy odemnie przyiąć i przebaczyć może nie zwięzłey gadatliwości moiey, lecz dobrem publicznym tchnącey.

Zegnam, Pana do zobaczyfka — poydę wywiedzieć fię co będzie Prawem, to ieft co na Klubie (a) ude-

---

(a) *Uchwalono w Zgromadzeniu Narodowym Francuzkim względem Klubow: Iż te użyteczne fą w czafach Rewolucyi, ale w czafach fpokoyności fzkodliwe bydź mogą, i uwlaczaiące dobremu Rządowi, iż za tym Prezydenci i Sekretarze tych Zgromadzeń, które fię dopufzczą publicznych Aktow Władzy, utracą na połtrzecia Roku Prawa czynnego Obywatela.*

cydowano. Który w celu zniesienia Możnowładztwa utworzony, staie się iego narzędziem — Kiedy słyszę powstaiących przeciw Możnowładztwu, śmieię się w duchu i nucę sobie.

Jak bywało, tak i będzie,
Słabych Możni duszą wszędzie.